

LICHVÁŘ GOBSECK

PAŘÍŽSKÝ ROMÁN

NAPSAL

HONORÉ DE BALZAC

PŘELOŽIL A ÚVODEM OPATŘIL

ČENĚK SEMERÁD

PRAHA 1925

PŘEDMLUVA

O CENĚ UMĚLECKÉHO DÍLA

Co rozumíme charakteristickým znakem?

Charakteristickým znakem osoby nebo věci rozumíme vždy jeho hlavní *převládající* nějakou vlastnost čili *znak*, který osobě nebo věci dodává určitý ráz. Umělec napodobuje krásu přírody musí tento charakteristický znak předmětu pro své dílo vyhledati, vytknouti, a jeho pozměnou a zdokonalením podle své „idey“ převést *umělecké dílo*.

Spisovatel chce na př. vypodobniti lakomce. „*Lakomost*“ jest jeho charakteristickým znakem jež nutno vypodobniti podle toho, jak ve skutečnosti, v přírodě se jeví. Rozumí se samo sebou, že umělec tento znak v přírodě, ve skutečnosti často tak nebo zase jinak jeví se vídal, jež – analysoval, studoval.

Sochař chce vypodobniti na př. sochu „Svobody“. „*Svoboda*“ musí býti jejím charakteristickým znakem, tato „svoboda“ musí z ní na první pohled vyzařovati.

Z různosti lidských povah snadno lze pochopiti, že každý umělec nachází na témž předmětě často charakteristický znak jiný, a nebo tentýž znak jinak si představuje, má svou vlastní *představu*, ideu a podle své vlastní „*individuality*“ jež mění. Řekl-li Kristus o člověku „Já jsem cesta, pravda i život“, platí zvláště v umění, že každý umělec jest naprosto *svou vlastní cestou*, pravdou i životem...

Charakteristický znak v přírodě, ve skutečnosti na předmětě tedy vždy převládá. Umělec učiní jež na svém díle podle své vlastní představy nebo idey *převládajícím*. Za tou příčinou pozměňuje některé poměrnosti a vztahy, aby charakteristický znak učinil nápadnějším, význačnějším.

Pěkný příklad, často uváděný a vysvětlovaný, poskytuje mistrovské dílo Michel Angelovo čtyř soch na hrobě Medicejském ve Florencii. U sob tohoto sousoší, zvláště u ležících žen, které spí anebo se probouzejí, nejsou poměry jednotlivých částí tytéž jako u osob skutečných. Žádný muž, ani žádná žena nepodobá se ve skutečnosti pohněvaným hrdinům, obrovským a zoufalým ženám, které vystavil velikán Michel Angelo ve smuteční kapli. Tyto postavy vyrostly z jemné velikomyslné duše mezi dušemi zkaženými a v politické době, kdy triumfovala tyranie a despotie, pod troskami občanské svobody, kdy umělci samému šlo o život, v pocitu života jaksi jen z milosti a na neurčito, v zabrání se do umění, kterým mluvilo jeho velké srdce a zoufalost nad utlačovaným národem, uprostřed otrockého ticha dusícího milovanou vlast...

A k doplnění a vysvětlení měla posloužiti ještě slova vytesaná v podstavci:

„Spáti jest sladké a ještě sladší býti z kamene, pokud trvá hanba a bída.

Nic neviděti, nic necítiti jest mým blahem: tedy mne nebud'! Ó, mluv tiše!“

Hle! Toť onen cit, jenž vnuknul umělci podobné tvary změnou obyčejných rozměrů: prodloužil trup a údy, zkroutil torso na kyčli, prohloubil oční důlky, rozbrázdil čelo vráskami podobnými svráštělému obočí lva, vydul bedra kupou svalů, napnul svaly na hřbetě a obratle, zapnuté do sebe jako příliš napnutý řetěz, jehož články hrozí již-jíž se rozskočiti.

To vše odpozorovati na uměleckém díle jest vlastní úlohou pozorovatele a samo vysvětlení jest již pleonasmem a jen pro laiky, neoborníky. K odborníku a k pozorovateli uvědomělému, znalému mluví sochy samy...

A nejen různost povah, plemen i národů, vzdělání, ale i doba přináší *různost představ* a pojmů o témže znaku. Vizme jen, jak představují nám různí umělci v různých dobách a u různých národů na př. „lakomce“ i jiný předmět.

Plautus uvedl nám „*lakomce*“ jako chudáka *Eukliona*, – **Moliere** jako bohatého *Harpagona*, – o dvě století později **Balzac** jako obávaného otce *Grandeta* anebo bohatého lichváře *Gobsecka*.

Nevděkem dětí týraného otce představil nám **Sofokles** jako *Oidipa* na Kolonu, **Shakespeare** jako krále *Leara*, – **Balzac** jako otce *Goriota*.

To jsou díla nesmrtelné umělecké ceny. Také „*lásku*“ mladých lidí předvádějí nám různí spisovatelé různých národů denně v rozmanitých tvarech: od Shakespeara až po Dickense nebo Tolstého, od Madam de Lafayette až po Georges Sandovou a u nás od Chocholouška a Tyla až po Zeyera, Vrchlického, Čecha, Krásnohorskou a Jiráka a vždy v novém a novém rouše.

A tak význačné typy lakomců, týraných otců i věrných lásek byly a budou nám obnovovány stále a stále a vždy opět s nějakým novým a novým *podstatným znakem* čili *charakterem*, jenž upoutá umělce a nadchne ho k reprodukci.

Podobně i malíři. Každý z nich, přednášeje totéž téma na plátno, dává v něm převládati nějakému, jiným umělcem snad nepostiženému, anebo i jinak pochopenému *charakteru*.

Přihlédněme jen k některým malířům a jejich dílům.

Tak na př. **Rafaelův** „*Parnas*“ předvádí nám krásné, mladé ženy, docela po lidsku lahodné a líbezné, Apolla, který máje oči upřené k nebi, ztrácí se ve snách, naslouchaje zvuku své citery, celou pěkně rozměřenou stavbu o formách rytmických a klidných.

Totéž předvádí **Rubens** s plnokrevnými flámskými těly: tučné, bílé Venuše, které zadržují své milovníky s odevzdaným gestem kurtisány, zlomyslné Cerery, které vyzývají svým smíchem, buclatá záda sirén – krátce triumfující smyslnost! Umělec seskupil ve svých požitcích veškerou svobodu přírody a všechny okázalosti civilisace. Nizozemský titán měl tak mohutná křídla, že se pozvedl až ke Slunci, ačkoli centy holandského sýru visely mu na nohou...

Anebo pohlédněme, jak zobrazují různí malíři *Ledu*:

Leda **Leonardova** stojí cudně s očima sklopenýma a křivolaké hadovité linie jejího krásného těla vlní se svrchovanou a rafinovanou elegancí a vnikají ve smysly pozorovatele. V objetí labutě její křídlem zračí se každému na první pohled hluboká příbuznost člověka a zvířete...

Leda **Michel Angelova** jest královnou obrovského a bojovného plemene, sestrou oněch vznešených panen, které v medicéjské kapli spí nebo se bolestně probouzejí, aby znovu počínaly životní boj.

Avšak hle! Století se obrátí a city mužné ustupují citům zženštilosti u **Corregia**: jeho *Leda* usmívá se unyle v lázni, omdlévá a rozkošný, okouzlující, opojný pocit, který dýše z celé scény, dochází svého vrcholu v její extasi a v její mdlobě...

I tážeme se nyní: kterému obrazu dáti přednost? Který charakter je znamenitější? Zdali pak rozkošný onen *půvab* překypujícího štěstí v obraze Leonardově, anebo ona tragická *velikost* a hrdá *energie* v obraze Michel Angelově, anebo konečně ta hloubka inteligentní a rafinované *sympathie* u Corregia?

Odpovídáme, že všechny! Všechny obrazy odpovídají nějaké podstatné části přirozenosti lidské anebo některému podstatnému momentu lidského vývoje: štěstí a smutek, zdravý rozum a mystický sen, činná síla anebo jemná citlivost, vysoké záměry nepokojného ducha lidského nebo širé rozjaření živočišné radosti a všechny velké zúmyslnosti, pokud se týče života, mají svou cenu. Celá století a celí národové se vynasnažili, aby je přivedli na světlo boží.

Co historie projevila, to umění resumuje a rovněž jako různí tvorové přírodní, ať jejich složení a jejich pudy jsou jakékoli, nalézají své oprávnění v kritické *sympathii* a své místo v umění.

Charakteristický znak jeví se úmyslem odchýlením se na uměleckém díle, jasnějším a úplnějším než na předmětu, na skutečné osobě jeví tento znak příroda.

Co rozumíme duchem národa?

V logice mluvíme o znacích pojmu a to znacích hlavních a vedlejších. Určovatí znaky čili odhadovatí vlastnosti bytostí jest úlohou věd. Zásadu přednosti nebo podřízenosti znaků odkryly hlavně vědy přírodní. Za důležitější, cennější vlastnosti uznány byly vlastnosti nejméně měnitelné, tedy stálejší. Znaky *nadřizené* přinášejí znaky podřízené samy sebou, vyplývají z nich. Tak na př. v říši živočišné pojem „*savec*“ přináší již sám s sebou znaky jiné, podřízené: prsy, dvojitý oběh krve, rození živých mláďat, rozdělení plic pohrudnicí. Těmito znaky liší se „*savci*“ od jiných obratlovců. Nad pojmem „*savec*“ jest totiž pojem „obratlovec“, k němuž patří nejen savci, ale též ptáci, plazi i obojživelníci.

Mluvíme též o znacích „*původních*“ a „*odvozených*“. Tak na př. nacházíme tytéž články na lidském rameni jako na křídle netopýra, na koňské tlapce, na ploutvi velryby. Podle upotřebení doznaly tyto původní znaky změny ve znaky prodlouženin nebo zkrácenin – ve znaky odvozené nebo vedlejší.

Podobně jest tomu také v *říši rostlin*, kde řadí se rostliny do tří říší podle toho, je-li nebo není-li zárodek opatřen malými, primitivními lístky (dělohy), jedním nebo dvěma.

Také v *geologii* vidíme, že první vrstvu Země tvoří lehké zeminy, měkký nános, pak přicházejí rupy lépe spleené, písky hustší, potom vápence, mramory, břidlice vrstevně nakupené, lépe vzdorující tlaku, pak celistvý, prvotřídní granit, nosič ostatního.

A tak tomu jest také s duševními vlastnostmi člověka i národa. Události na ně působí, pozměňují jejich city a idee, vykonávají na nich své umělecké dílo. *Čas i děje* stírají a vyhlubují nitro člověka a objevují jeho *duševní geologii*.

Povrchní mravy a názory, *věci módy* a *okamžiku*, časové žerty i časový slovník, elegáni na promenádách i v salonech mají trvání 3-4 roky. Vlastnosti tyto jsou ze všech vlastností člověka nejpovrchnější a nejméně stálé. Toť *první* jejich vrstva...

Ve *druhé vrstvě* jedná se o člověka velkých vášní a ponurých snů, plného nadšení a lyriky, politisujícího a vzdorného, humanitářského a novotářského. Jest to *plebej nové rasy*, bohatě nadaný mohutnostmi a žádostmi, který staví rád na odiv rozrušení své duše i svého srdce. Jeho city a myšlenky patří celému pokolení a proto trvá přes pokolení. Typ jeho je viděli jsme až příliš zřetelně v době poválečné po válce světové.

Třetí vrstva má trvání ještě stálejší a trvá přes celou t. zv. „*periodu historickou*“, jako jsou známé periody historické: středověk, renesance nebo věk klassický.

Nicméně všechny tyto vlastnosti a typy berou za své po kratší nebo delší době – „co bylo, zachází“ – jen „*národ*“ prodělav více podobných „*obnov*“ zůstává stále týmž. Jsou totiž mezi vlastnostmi lidskými takové charakteristické znaky, pudy a schopnosti, jež nesetře žádná změna, ani evoluce, ani národní úpadky, násilné vzdělání, ani emigrace.

Takové znaky, pudy a schopnosti jsou v krvi a sdělují se s ní. Musila by nastati změna křížení plemen, jako se přiházela při vpádech cizích národů. Zkrátka musily by nastati změny temperamentu i tělesného složení, aby se změnily charakteristické znaky národa čili národního ducha.

Národního ducha tvoří tedy zvláště temperament fysický. To je to, co činilo Řeka Řekem, Římana Římanem.

Mluvíce tedy o duchu národa, pohledme, kterak jeví se tento duch u některých národů:

Španěl vyčerpán namahavými zápasy v minulých staletích o vypuzení vetřelých Maurů ze své domoviny a boji ve službách církve, oddává se dlouhému oddechu a snění na osvobozené půdě. Má-li se vzrušiti, potřebuje ostrého a úchvatného nějakého pocitu

k propuknutí roznicené a soustředěné obraznosti. Dnes se ho tak snadno něco nedotkne. Španěl sní.

Francouz vždy čilý a živý, zajímavící se vždy o krásu, pravdu a spravedlnost chce do všeho jasně viděti a zajímá se o vše. Proto potřebuje jasných a souvislých myšlenek, nenucený postup čilého rozumu. Nejraději čte, hovoří, posuzuje umění a rozebírá odstíny krásna. Z těchto důvodů shledává u nich cizinec život tak příjemným, rozmanitým a veselým. Francouz žije vkusem a pohybem.

Angličan zocelen v boji se světovými moři a se všemi národy světa o nadvládu v obchodě s nimi napíná všechny své tělesné i duševní síly, aby zmohl drsné podnebí své vlasti a opatřil sobě své potřeby vždy velmi značně. Nikdo v Anglii – jak se pozorovateli zdá – nemá prázdného času ke smíchu a daremnému tlachu, všichni jsou zaměstnáni a podrobeni vážným povinnostem. Stále počítají a dbají přesnosti. Vědí dobře, že často nepatrná chyba nebo vada mívá nedozírné následky. Při přesném plnění povinností obírají se stále politikou, všechny zabírá neustálá péče o zlepšení poměrů veřejných i soukromých. Angličan jde statečně životem. Když žít, tak žít!

Ital, děcko smavého výsluní, chce učiniti ze všeho života krásnou slavnost. Běře vše lehce a všechny starosti zdají se mu klamem. Jedná se mu o užití života a to ušlechtilé, velkolepé, duchem, všemi svými smysly a zvláště očima. Savanarola ve své obavě budoucnost národa vytýkal Florentánům: „Váš život je životem vepřů. Trávíte ho v posteli, tlacháním, v orgiích a prostopášnostech!“ Ital žije efektem...

Germán zůstává od věků stejným: dobře jíst a dobře pít a netázat se, čím to jest. Bezohledný a bezcitný k bližnímu jde za svým cílem a neušetří ani vlastního bratra, je-li mu v cestě. Germán jde životem jako surová příroda...

Ve většině germánských zemí nemírnost jest národní chybou. Polovina samovražd a duševních nemocí přichází z této nemírnosti. Vydatná potrava a hojné pití obnovují tělo a toto zúčastní se blahobytu upokojeného žaludku, avšak dává také vznik pýše, pánovitosti a různým mravním zvrhlostem, jaké byly příčinou pádu říše římské ve starém věku a které přivodily vznik i pád nenasytného pruského militarismu...

Světová válka obnažila charakteristiku jednotlivců i celých národů: slovanskou lásku k svobodě a právu, řeckou, rumunskou a italskou chytristiku těžiti z rozmanité slabosti doma i u sousedů, bezměrné nadšení Američanů pro svobodu a volnost národů, známého vypočítavého a obchodnického ducha Angličanů a Holanďanů, konečně skutečnou zhovadilost a surovou zvířecnost německou.

Obnažené rysy národností dlouho budou se obrážeti ve všem umění, v uměleckých dílech a snad i ve vědách, ba i v politice, aby staly se zárodky nových bouří v budoucnosti.

Příroda často sama nemohla vytvořiti ten neb onen znak z rozmanitých příčin bezvadně. Vidíme na př. kterak překypující a příliš dobře živená příroda pokoušela se vytvořiti těla a mravy dokonalé, ale podařilo se jí to jen zpola, vznikla těla neotesaná a neohrabaná. Stavěly se jí v cestu různé příčiny, aby tlumily bujný rozmach radostné a smyslné energie. Byla to především *chudoba*, neboť mnoho lidí nemá často dostatek potravy, nucená *zdrženlivost*, bída i špatný *vzduch*, jenž jsou vždy na úkor rozvoji a bouřlivosti vrozeného zvířectví. Člověk který strádal, jest slabší a zdrženlivější. Náboženství, zákon, policie, zvyky vtisknuté pravidelnou prací a hlavně *vychování působí zdrženlivě na bujný fyzický rozvoj*.

Který jest postup umělcův?

Je-li úkolem napodobiti nebo vypodobniti krásu zdokonalením charakteristického znaku, jest podle toho životní práce umělcova hlavně dvojitá:

1. Umělec za svého mládí a potom i ve zralosti svého talentu pozoruje věci skutečné a tyto podrobně studuje, udržuje před svými zraky a namáhá se, aby je vyjádřil *svědomitě* podle skutečnosti, t. j. podle svého modelu. A proto v této době jeví se na jeho dílech všude dokonalá *pravdivost*.

To jest doba umělcova mládí, pro niž platí zásada jako pro každé jiné mládí: uchovati si mládí života až do pozdního stáří.

2. Když pak umělec přichází k poznání, že již vše dobře zná a již pro něj není ničeho nového pod Sluncem, nechává stranou živý model a z „*receptů*“, které nasbíral, sestruje román, obraz nebo i sochu – své umělecké dílo.

Tehdy na dílech umělcových spočívá „*routina*“, čili řemeslná dovednost.

První doba jest dobou „*tvůrčí*“, *dobou rozvoje a pokroku*, druhá dobou ustálenosti čili „*manýry*“, t. j. dobou *úpadku*.

Každý umělec prožívá postupně obě doby. První doba u některého umělce trvá déle, u jiného kratěji, podle toho, jak dlouho dovede sobě uchovati *moudrou životosprávu* mladost života, t. j. svěžest krve, všeho cítění a myšlení, mladost umění...

U Michel Angela trvala první doba do 60 let jeho věku. Po tu dobu všude viděti na jeho dílech cit síly a heroické velikosti. Vizme jen malby Sixtinské kaple! Ale hned vedle v kapli Pavlinské (maloval ji ve věku 65 let) vidíme díla jeho stáří (Obrácení sv. Pavla, Ukřižování sv. Petra, Poslední soud). Tehdy zmizel již mocný vzlet mistrova srdce...

A jako je tomu s jednotlivcem, tak tomu je s celou školou. V Pompejích vidíme malby různých mistrů z prvního století, malby dle přírody: tančící krásné ženy, mladé hrdiny silné hrudi a hbitých nohou, všechny pohyby a tvary těla vyjádřené tak správně, že umělci byli obklopeni těly nahými nebo polonahými a mohli je správně reprodukovati.

Malby v Raveně jsou ze VI. Století. To se vše již změnilo. Těla se neobnažovala, ale skrývala v bohatých krajkách, v orientální nádhernosti. Tam mohutní atletové, zde sešli žvatlalové.

A tak je tomu také ve spisovatelství. Vizme jen věk Ludvíka XIV., jenž soustředil kolem sebe řeč, výmluvnost a vážnost opravdu královskou. Aristokratický tón, neustálou eleganci, případnost výrazu, ušlechtilost chování, způsob pěkně se vyjadřovati – to vše at' u krále, at' u posledního dvořenína. Literatura francouzská dosáhla dokonalého slohu, čistého, správného a střízlivého jazyka. Zvláště francouzské divadlo zdálo se celé Evropě mistrovským dílem. Vždyť byly brány modely ze skutečného života. Za 100 let potom brali se však za vzor spisovatelé, t. j. jejich díla a ne lidé. Utvořil se akademický sloh, parádní mythologie, strojené veršování, schválený slovník, žádná věc nejmenovala se svým jménem, ale výrazem opisným...

V čem spočívá cena uměleckého díla?

Cena uměleckého díla spočívá ve vytknutí *charakteristického znaku* a v provedení jeho zdokonalením podle osobního názoru na díle umělcově. Čím lépe vystižena byla úloha tato na uměleckém díle, tím jest ono dokonalejším a cennějším.

Jest všeobecně známo, že ani nejlepšímu umělci nepodaří se vždy a všude vystihnouti a podati charakteristiku předmětu mistrně dokonale. Není to vždy tak snadné a podaří se to umělci jen zřídka. Lze uvést na př. spisovatele, kteří mezi dvaceti díly druhého řádu zanechali jen jedině dílo prvního řádu, jež zůstane *mistrovským* dílem vždy a všude.

Tak na př. *Prevost* napsal as 20 svazků novel, ale jen „*Gil Blas*“ a „*Manon Lescaut*“ se udržely v ceně. To proto, že po dvakrát přivedla šťastná náhoda pod ruku umělcovu „**stálý typ**“, čili podobu člověka, jehož rysy nacházely se ve společnosti lidské za „**všech věků**“ a jež shledává každý ve společnosti nebo v citech vlastní duše, která ho obklopuje i dnes a zítra zas.

„*Gil Blas*“ jest měšťák opatřený klasickým vychováním, který prošel různá postavení společenská a nabyt jmění i svědomí dosti širokého. Jest poněkud sluhou po celý život a poněkud „*piccarem*“ (šibalem) ve svém mládí přizpůsobuje se morálce, není naprosto stoikem, ještě méně vlastencem. Uchvacuje si svůj podíl ze zisku ve společnosti lidské, ukusuje si plnými ústy z veřejných požitků, jest však veselý a sympatický, nikterak pokrytecký, schopný posuzovati příležitostně, mající návraty poctivosti, s jistým základem humoru a dobroty a končícím životem spořádaným a počestným.

Podobný charakter, prostřední ve všech věcech, osud podobně různotvárný, příhodami protkaný, se vyskytá dnes a vyskytá se zítra vždy a vždy.

Takový typ trvalého rázu zobrazen jest v „*Manon Lescaut*“. Také taková kurtisána, která jest jinak dobrou dívkou, nemravnou sice z potřeby luxu, ale i instinktivně srdečnou, schopnou na konec splatiti stejnou láskou lásku neobmezenou, jest typem patrně tak trvalým, že George Sandová v „*Leone Leoni*“ a Viktor Hugo v „*Marion Delorme*“ opět k němu sáhli, aby ho uvedli na scénu, obrátivše úlohy nebo změnivše moment.

Rovněž „*De foe*“ a „*Cervantes*“ napsali mnoho děl, ale jen „*Robison Crusoe*“ prvního a „*Don Quichote*“ druhého se udržely.

LICHVÁŘ GOBSECK

I.

RODINNÝ PŘÍTEL

V jednu hodinu s půlnocí kteréhosi večera v zimě r. 1829 na 1830 v salonu vikomtessy z Grandlieuů byli ještě dva lidé nepatřící k její rodině. Mladý, hezký muž, zaslechnuv bítí hodiny, odešel. Když vůz zarachotil dvorem, vikomtessa, vidouc už jen svého bratra a rodinného přítele, kteří spolu končili partii piketu, přikročila k dceři, která stojíc u krbu salonu zdála se přihlížeti stínítko lithophanové a která naslouchala rachotu kočáru způsobem, jenž odůvodňoval obavy matčiny.

„Kamillo, budeš-li se dále chovati k mladému hraběti z Restaudů tak, jako dnes večer, donutíš mne k tomu, abych nepřijímal jeho návštěv. Poslyš, dítě, máš-li důvěru v mou lásku, nech se ode mne vésti životem. V sedmnácti letech nedovedeme posouditi ani budoucnost ani minulost, ani jisté ohledy společenské. Upozorním tě jenom na jedno. Pan z Restaudů má matku, která by strávila milliony, ženu pochybného rodu, jakousi slečnu Goriotovu, o které kdysi se mnoho mluvilo. Vycházela tak špatně s jeho otcem, že věru nezasluhuje míti tak hodného syna. Mladý hrabě ji zbožňuje a chová ji se synovskou láskou, hodnou veškeré chvály ; obzvláště se stará o svého bratra a o svou sestru měrou svrchovanou. Jakkoli jest nejvyš obdivuhodné toto chování,“ dodala hraběnka škodolibě, „pokud tu bude jeho matka, každá rodina by se třásla strachem svěřiti tomuto Restaudíčkovu budoucnost a jmění dceřino.“

„Zaslechl jsem několik slov, následkem jichž se musím vložit mezi vás a slečnu z Grandlieuů,“ zvolal rodinný přítel. – „Vyhrál jsem, pane hrabě,“ řekl obraceje se k svému spoluhráči. „Odcházím, abych spěchal na pomoc vaší neteři.“

„Tomuhle se říká míti advokátské uši,“ zvolala vikomtessa. „Milý Derville, jak jste mohl slyšeti to, co jsem říkala zcela tiše Kamille?“

„Rozuměl jsem vašim pohledům,“ odpověděl Derville, usedaje si do křesla u krbu.

Strýc si usedl po boku své neteře a paní z Grandlieuů vzala si nízkou židličku, usedajíc mezi dcerou a Dervilem.

„Jest na čase, paní vikomtesso, abych vám vypravoval příběh, který jistě obrátí váš úsudek, jež chováte o jmění hraběte Arnošta z Restaudů.“

„Vypravovat?“ zvolala Kamilla. „Začněte tedy už, prosím.“

Derville pohlédl na paní z Grandlieuů dávaje jí očima na srozuměnou, že jeho vypravování ji bude zajímati.

Vikomtessa z Grandlieuů svým jměním i starožitností svého rodu byla jednou z nejpřednějších žen šlechtické čtvrti Saint-Germainské, a nezdá-li se dosti přirozeným, aby pařížský advokát směl s ní mluvit tak důvěrně a chovati se k ní tak po domácku, není přece nesnadno vysvětliti tento zjev. Paní z Grandlieuů vrátila se v Paříži, žijíc s počátku jenom z podpor, jenž uděloval Ludvík XVIII. z peněz civilní listy, postavení to nesnesitelné.

Advokát Derville při příležitosti objevil některé formální chyby, jichž se kdysi dopustila republika při prodeji paláce rodiny z Grandlieuů, a tvrdil, že palác musí býti vrácen vikomtesse. Převzal ten proces za určitou sumu, bez ohledu na to, jak to dopadne, a vyhrál ho. Tento úspěch dodal mu mysl, že se dal do procesování s kterýmsi klášterem a nakonec dosáhl

od něho vrácení lesa Licenejského. Potom dovedl dostati zpět několik akcií kanálu Orleanského a jisté nemovitosti značné ceny, které císař Napoleon I. byl udělil darem veřejným podnikům.

Obratnosti mladého advokáta bylo tak jmění paní z Grandlieuů znova založeno a páčilo se asi na příjem 60 tisíc franků ročně, po vydání zákona o náhradě škody (roku 1825 stát uznal, že je dlužen 30 milionů franků /úroky z 1 miliardy/ těm, jichž statky byly za revoluce zkonfiskovány a prodány.), dle něhož jí byly vráceny ohromné sumy.

Jsa nanejvýš poctivý, vzdělaný, skromný a dobrý společník, stal se tento advokát přítelem rodiny. Ačkoli způsob, jakým se zachoval vůči paní z Grandlieuů, byl by mu zjednal vážnost a klientelu v nejlepších domech předměstí Saint-Germaiského, přece nevyužil této výhodné okolnosti, jak by to byl mohl učiniti člověk ctižádostivý. Neuposlechl nabídek vikomtessy, která ho chtěla přiměti, aby prodal svou kancelář a vrhl se na dráhu úřednickou, na kteréž byl by její protekcí dosáhl velmi rychlého postupu. Kromě rodiny Grandlieuů, kdež strávil občasné večírek, chodil do vznešeného světa, jen aby udržoval styky se svou klientelou. Byl velice rád, že jeho obratnost se projevila při jeho oddanosti k paní z Grandlieuů, neboť jinak byl by býval v nebezpečí, že mu kancelář nepůjde.

Derville neměl duši advokáta. Od té doby, co hrabě Arnošt z Restaudů byl uveden do domu vikomtessy, a co Derville zpozoroval náklonnost Kamilly k tomuto mladému muži, býval u paní z Grandlieuů tak častým hostem, jako by to dovedl jen nějaký švihák z Antinské ulice, právě připuštěný do kruhů vznešené čtvrti. Několik dní před tím, na plese stoje vedle Kamilly, řekl jí, ukazuje na mladého hraběte:

„Škoda, že ten hoch nemá asi dva nebo tři miliony, pravda?“

„A je to něco zlého? Já myslím, že ne,“ – odpověděla. – „Pan z Restaudů je velmi nadaný, velmi učený a dobře zapsán u ministra, jemuž je přidělen. Nepochybuji, že z něho bude znamenitý muž. Tenhle ten hoch nalezne tolik peněz, co jen bude chtít, až se jednou dostane k moci.“

„Ovšem, ale kdyby už byl bohatý?“

„Kdyby byl bohat,“ řekla Kamilla zapálivši se. – „Vždyť by se všechny dívky, které jsou zde, o něho zhádaly,“ – dodala ukazujíc na řady čtverylky.

„A potom,“ řekl advokát, „slečna z Grandlieuů nebyla sama, po níž by obracel oči. Proto se červenáte! Cítíte k němu náklonnost, že ano? Nuže, řekněte mi ...“

Kamila prudce vstala.

„Miluje ho,“ pomyslí si Derville. Od tohoto dne Kamilla dávala na jevo nezvyklou pozornost vůči advokátu, vidouc, že schvaluje její city k mladému hraběti Arnoštu z Restaudů. Až dosud, ač jí nebylo tajno nic z toho, čím byla její rodina zavázána Dervillovi, měla k němu více ohledů než pravého přátelství, více zdvořilosti než srdečnosti; v jejím chování i v tónu jejího hlasu vždy bylo cítiti, jak stojí od sebe společensky daleko. Vděčnost jest dluh, který děti nepřejímají vždycky s inventářem.

„Tento příběh,“ řekl Derville odmlčev se, „připomíná mi jedině romantické příhody v mém životě. Vy se již smějete,“ – pokračoval, - „slyšíte-li advokáta, když vypravuje o románu ve svém životě! Ale mně bylo také pětadvacet let jako každému jinému, a v tom věku jsem již měl za sebou podivné věci. Musím vám ze začátku vypravovati o osobě, kterou nemůžete znáti.

II.

TATÍK GOBSECK

Jedná se o lichváře. Budete si moci představit tu tvář bledou a přižloutlou, kteréž bych nejraději dal jméno tvář měsíční, kdyby mi to Akademie dovolila. Podobala se oprýskanému zlacení. Vlasy mého lichváře byly přilehlé, pečlivě sčesané a popelavě šedé. Tahy jeho obličejů, nehybné jako tahy Talleyrandovy, byly jakoby ulity z bronzu. Jeho očka, žlutá jako oči kuny, neměla skoro brv a nesnesla světla; ale špičatý nos byl tak d'ubičkován na konci, že byste ho byli přirovnali k nebozízku. Měl tenké rty alchymistů a stařečků, jaké maloval Rembrandt a Metsu. Tento muž mluvil tiše, mírným zvukem a nikdy se nerozčiloval. Jeho věk byl záhadný: nebylo poznati, zestárl-li předčasně anebo zachoval si mladost tak, aby mu sloužila pořad. Vše bylo čisté a odřené v jeho světnici, jež od zeleného sukna na psacím stole až po příkrývku na posteli podobala se studené svatyni starých pannen, trávících celý den otíráním nábytku. V zimě uhlíky na jeho krbu byly vždy pohřbeny pod hromádkou popela a čadily bez plápolu. Jeho úkony od doby, kdy vstával, až do záchvatů kašle večer byly pravidelné jako hodiny. V jistém smyslu byla to lidská loutka, kterou natahoval spánek.

Dotknete-li se berušky kráčejíci po papíře, zastaví se a dělá mrtvou: rovněž tak tento člověk zastavoval se uprostřed řeči a odmíchl se, jel-li kolem vůz aby nemusil přidávat hlasu. Po způsobu Fontenellovu šetřil své životní síly a soustřeďoval všechny lidské city na své já. Jeho život ubíhal také bez hluku jako písek přesypacích hodin. Nezřídka jeho oběti velmi křičely, rozčilovaly se, ale potom nastávalo hluboké ticho, jako v kuchyni, kde zařízli slepici. Navečer tato směnka v lidské podobě se měnila v obyčejného člověka a co v něm bylo kovového, se měnilo v lidské srdce.

Byl-li spokojen s výsledkem dne, mnul si ruce a jakoby rozpukanými vráskami svého obličejů propouštěl výpar veselosti, neboť je nemožno jinak pojmenovati němou hru svalů v jeho tváři, v níž se zračil duševní stav, přirovnatelný k úsměvu do prázdna Kožené Punčochy. Konečně v záchvatech největší radosti byla jeho řeč jednoslabičná a jeho chování bylo vždy negativní.

Takový byl souseď, jež mi osud udělil v domě v ulici Grésské, kde jsem zůstával, jsa teprve druhým rokem advokátním písařem a konče svůj třetí rok práv.

Tento dům nemající dvora jest vlhký a tmavý. Byty mají tam světlo pouze z ulice. Klášterní rozčlenění budovy, jež jest rozdělena ve světnice stejně velké, mající jediný východ na dlouhou chodbu, osvětlenou okny do sousedních dvorků, svědčí, že dům kdysi náležel nějakému klášteru.

Při tomto smutném pohledu zmíralo veselí urozeného mladíka dříve, než vstoupil k mému souseďovu: jeho dům a on se sobě podobali. Byli byste řekli, že je to ústřice a její skalisko.

Jediná bytost, se kterou se stýkal ve smyslu společenském, jsem byl já; přicházel ke mně, abych mu půjčil ohně nebo knihu, či časopis a dovoloval mi, abych přicházel večer do jeho cely, kde jsme rozprávěli, byl-li v dobré náladě. Tyto projevy důvěry byly plodem čtyřletého souseďství a výsledkem mého spořádaného života, jenž pro nedostatek peněz velmi se podobal jeho životu. Měl příbuzné či přátele? Byl-li bohat či chud? Nikdo nemohl odpovědět na tyto otázky. Nikdy jsem u něho neviděl peněz. Jeho jmění se nalézalo bezpochyby ve sklepích Banky Francouzské. Inkasoval sám své směnky běhaje po Paříži se schýlenýma nohama jako jelen. Ostatně byl mučedníkem své opatrnosti.

Jednoho dne náhodou nesl s sebou zlato; jeden napoléon d'or vyklouzl mu, bůh ví kterak, z kapsy; jiný nájemník, který šel za ním po schodech, zvedl dvacetifrank a podával mu ho.

„To není mé,“ odvětil stavě se překvapeným. „Já a zlato! Byl bych živ tak, jako žiji, kdybych byl bohat?“

Ráno si chystal sám kávu na plechovém uhelníčku, který stával vždy v černém koutě jeho krbu, majitel veřejné kuchyně mu nosil oběd. Naše stará domovnice přicházela nahoru, aby mu uklidila pokoj. Posléze, jakousi náhodou, kterou by Sterne nazval předurčením, tento člověk se jmenoval Gobseck (suchant). Když jsem později vedl jeho obchodní záležitosti, dověděl jsem se, že mu v době, kdy jsme se poznali, bylo asi šestasedmdesát let. Narodil se kolem roku 1740, někde v předměstí v Antverpách z matky židovky a z otce Holanďana a jmenoval se Jan Esther van Gobseck. Víte ještě, jak velice se zabývala Paříž vraždou jakési ženy zvané „krásná Holanďanka“? Když jsem se o ní náhodou zmínil svému někdejšímu sousedu, řekl mi, nedávaje na jevo ani nejmenšího zájmu ani nejmenšího překvapení:

„To je vnučka mé sestry.“

To bylo jediné slovo, které pronesl nad smrtí své jediné dědičky, vnučky své sestry. Ze soudního vyšetřování jsem se pak dozvěděl, že krásná Holanďanka se vskutku jmenovala Sara van Gobsecková. Když jsem se otázel, jakou podivnou náhodou vnučka jeho sestry má totéž jméno jako on, řekl mi s úsměvem: „Ženy se nikdy nevdávaly v naší rodině“. Tento zvláštní člověk se nikdy nechtěl setkat se žádnou bytostí ze čtvera ženských generací, jež tvořily jeho příbuzenstvo. Hrozil se svých dědiců a nemohl si představit, že by se jeho jmění mohlo octnouti v rukou někoho jiného než jeho, i po jeho smrti.

Jeho matka ho dala na loď ve věku desíti let jako plavčíka, a tak jel do holandských kolonií v Indii, kdež se potloukal po dvacet let. Však vrásky na jeho zažloutlém čele chovaly tajemství hrozných událostí, osudů, radosti nesmírné; vyprávěly o přestálém hladu, o lásce šlapané nohama, o bohatství ohroženém, ztraceném a opět nabytém, o mnohonásobném nebezpečí smrti a o vyváznutí rozhodností, jejíž nutnost omlouvá její ukrutenství.

Znal pana z Lally-ů, admirála Simensa, pana z Kergaroietů, pana z Estaingů, baillio ze Surffrenů, pana z Portenduerů, lorda Cornwallise, lorda Hastingsa, ba i otce Tippto-Sabova. Onen Savojan, jež sloužil Mahadži-Sindjahovi, králi z Delhy, a jež přispěl velkou měrou k založení moci Mahrathů, byl s ním též ve spojení. Měl styky s Viktorem Hughesem a jinými slavnými korsáry, neboť se zdržoval dlouho ve Sv. Tomáši (St. Thomas). Pokusil se o všecko, aby si zjednal jmění, a to i takovým způsobem, že se snažil objeviti zlato u onoho známého plemene divochů v okolí Buenos-Ayres.

Posléze nebyl bez podílu na všech událostech války o samostatnost severoamerických států. Ale když mluvil o Indii anebo Americe, což se mu nepřiházelo s nikým a jen velmi zřídka se mnou, vypadalo to, jako by se dopouštěl nediskrétnosti, zdálo se, že toho lituje. Jestliže lidskost a družnost jsou náboženstvím, on mohl býti pokládán za atheistu. Ačkoli jsem si umínil, že ho proniknu, musím se ke své hanbě doznati, že až do poslední chvíle jeho srdce bylo mi záhadou. Nejednou jsem se tázal sám sebe, ke kterému pohlaví náleží. Jestliže všichni lichváři se podobají jemu, řekl bych, že jsou rodu středního. Zůstal-li věren náboženství své matky a díval se na křesťany jako na svou kořist? Či přestoupil na náboženství katolické, mohamedánské, brahmanské nebo luteránské? Nikdy jsem ničeho nezvěděl o jeho náboženských názorech. Připadal mi spíše lhostejný než nevěřící.

Jedno večer vstoupil jsem k tomuto člověku, jež se sám proměnil ve zlato a ježž ironicky nebo posměšně jeho objeti, jež nazýval svými klienty, jmenovaly „tatík Gobseck“. Zastihl jsem ho v křesle, byl nehybný jako socha, s očima utkvělými na stínidle u krbu, na němž jako by přehlížel svůj soupis eskontovaných směnek. Čadivá lampa na zeleném podstavci svým svitem nejen že nedodávala barvy jeho obličejí, ale zvyšovala ještě jeho bledost. Pohlédl na mne mlčky a ukázal mi na židli, jež na mne čekala.

„Nač myslí tato bytost?“ řekl jsem si, „VÍ-li pak co o Bohu, citu, o ženách, o štěstí?“

Litoval jsem ho, jako bych byl litoval nemocného. Ale dobře jsem chápal, že má-li miliony v Bance, myšlenkou může míti zemi, již prošel, propátral, zvážil, ocenil, vykořistil.

„Dobrý den, otče Gobsecku,“ řekl jsem. Otočil na mne hlavu, jeho silné černé obočí se lehce sblížilo; u něho tento charakteristický záchvěv se rovnal nejveselejšímu úsměvu jihozemce. – „Jste tak zasmušilý jako tenkrát, když vám oznámili úpadek onoho knihkupce, jehož obratnosti jste se tak velice obdivoval, ačkoli jste se stal její objetí.“

„Obětí?“ řekl udiveně.

„Cožpak vám nezaplatal vaši pohledávku směnkami, podepsanými svou firmou, nalézající se v konkursu, aby dosáhl soudního vyrovnání, a když se vyrovnal, nedonutil vás také, abyste se spokojil kvotou, přiznanou vyrovnáním?“

„Byl prohnáný,“ odvětil, „ale já jsem ho potom dostal.“

„Máte nějaké směnky k protestu? Máme dnes tuším třicátého.“

Mluvil jsem s ním o penězích ponejprv. Zdvihl ke mně oči s výsměšným hnutím; potom řekl svým tichým hlasem, jehož přízvuky podobaly se zvukům, jaký vyluzuje z flétny žák, který neumí ještě pískati:

„Bavím se.“

„Vy se tedy také někdy bavíte?“

„Vy si myslíte, že jsou jenom ti básníky, kteří tisknou verše?“ tázal se mne potřásaje rameny a podíval se na mne, jako by mne litoval.

„Poesie v této hlavě!“ pomyslně jsem si, neboť jsem neznal ještě nic z jeho života.

„Jaký život mohl by býti skvělejší než je můj?“ pokračoval a jeho oko oživilo.

„Vy jste mlád, ve vás myslí vaše krev, vidíte ženské tváře v oharcích na krbu, já v nich spatřuji jen uhlí. Vy věříte všemu, já nevěřím ničemu. Zachovejte si své iluze, můžete-li. Povím vám, co musíte odraziti od života. Ať si cestujete nebo ať zůstanete u svého krbu a u své ženy, přichází vždy věk, v němž život jest už jen zvykem, provozovaným v jistém vybraném prostředí. Štěstí pak spočívá v tom, že uplatňujeme své schopnosti ve skutečných výkonech. Krom těchto dvou zásad všecko je falešné. Mé zásady se měnily jako zásady lidí, musil jsem je měniti v každé zeměpisné šířce. Čemu se Evropa obdivuje, to Asie trestá. Co je neřestí v Paříži, stává se nezbytností když se dostaneme za Azory. Nic není pevného pod sluncem, jsou jenom zvyklosti, jež se mění podle podnebí. Pro toho, kdo se z nutnosti přelíval do všech forem lidské společnosti, přesvědčení a morálka jsou jen pouhá bezcenná slova. Zůstává v nás jediný opravdový cit, jež v nás vložila příroda: pud sebezachování. Ve vašich evropských společnostech tento pud se jmenuje osobním zájmem. Kdybyste byl žil tolik jako já, věděl byste, že jest jen jediná hmotná věc, jejíž hodnota jest dosti jistá, aby se jí člověk zabýval. Tato věc – jest ZLATO.

Zlato představuje všechny síly lidské. Cestoval jsem a viděl jsem, že jsou všude roviny nebo hory; roviny znudí, hory unaví; místo tedy neznamená nic. Co se týče mravů, člověk je všude stejný; všude panuje boj mezi bohatým a chudým, všude jest nevyhnutelný; jest tedy lépe býti vykořisťovatelem nežli vykořisťovaným; všude se potkáte s lidmi svalnatými, kteří pracují, a s lidmi unylými, kteří se trápí; rozkoš je všude stejná, neboť všude smysly se vyčerpávají a přechkává je jediný cit, sobectví.

Sobectví, to je vždy já. Sobectví se ukojí jen proudy zlata. Naše choutky vyžadují času, prostředků hmotných anebo přičinění. Nuže, zlato chová vše v jádru a dává vše ve skutečnosti. Jenom blázni anebo nemocní mohou nalézt štěstí v tom, hrají-li v karty celé večery, aby viděli, vyhrájí-li. Jenom hlupáci mohou věnovati svůj čas sháněním toho, co se děje, spala-li paní ta a ta na pohovce sama nebo s někým, má-li paní ta a ta více ohně než ctnosti, více krve než lymfy.

Jenom pošetilci mohou se pokládati za užitečné svým bližním, vynakládají-li své síly na sestavení politických zásad, jimiž by bylo možno řídit události vždycky nepředvídané.

Jenom blbci mohou si libovati v hovorech o hercích a opakovati jejich slova, vykonávati denně, jenže na trochu větší prostoře, procházku, jakou dělá zvíře v kleci, oblékati se pro jiné, jísti pro jiné, chlubit se koněm nebo kočárem, jež souseď může míti teprve tři dni po něm. Není-li to život vašich Pařížanů, vyjádřený několika větami?

Podívejme se na život s větší výšky, než jak oni ho vidí. Šťěstí spočívá buď v silných hnutích mysli, jež tráví život, anebo v pravidelném zaměstnání, jež dělá ze života anglickou mechaniku, jdoucí přesným chodem. Nad těmito druhy štěstí jest ještě zvědavost, jež se pokládá za vznešenou, totiž touha poznati tajemství přírody anebo dosáhnouti jakéhosi napodobení jejich účinků. Není-li to, slovem, umění nebo věda, vášně nebo klid?

Nuže! všecky lidské vášně zmocněny působením vašich společenských zájmů přicházejí průvodem přede mne, jenž žiji v klidu. A dál, vaši vědeckou dychtivost, jakýsi zápas, v němž člověk vždycky podléhá, nahrazuje mi pronikání všech per, jež pracují v člověku a lidstvu. Slovem, mam celý svět bez námahy a svět nemá nejmenší moci nade mnou.

„Poslouchejte,“ pokračoval, „z vypravování o tom, co se mi přihodilo během dopoledne, uhádnete mé zábavy.“

Vstal, šel zastrčiti závoru dveří, stáhl starou prošivanou záclonu, jejíž kroužky skřípaly na vrchním drátě, a vrátil se na křeslo.

III. DVĚ ŽENY

„Dnes ráno jsem měl jen dvě směnky splatné, ostatní už jsem dal den předtím místo hotovosti svým klientům. Tím víc vyděláno! neboť při eskontu si srážím pochůzku za inkasem, počítaje dva franky za drožku kterou nejedu. To by bylo pěkné, abych tak kvůli některému dlužníkovi se plahočil Paříži za šest franků eskontu, já, jenž neposlouchám ničeho, já, jenž platím jen sedm franků daně!“

První směnka na tisíc franků, podána mladým mužem, hezkým chlapíkem v malované vestě, s lorgnomem, s tilburym, anglickým koněm atd., byla podepsána jednou z nejkrásnějších žen, v Paříži, jež je provdána za bohatého majitele realit, jakéhosi hraběte. Proč asi podepsala tato hraběnka směnku, neplatnou podle zákona, ve skutečnosti však velmi dobrou, neboť tyto ubohé ženy se bojí skandálu, jež by vyvolal v jejich rodině protest, a daly by se raději v úhradu, než by nezaplatily? Chtěl jsem poznati tajnou hodnotu této směnky. Byla to hloupost, nerozvážnost, láska nebo dobrodiní?

Druhá směnka na stejný obnos, podepsaná Jenny Malvautovou, byla mi podána obchodníkem s plátny, jenž byl na pokraji úpadku. Nikdo, kdo má jen trochu úvěr v Bance, nepřichází do mého stánku, kdež první krok ode dveří k mému stolku věští zoufalství, propukající úpadek a především odmítnutí peněz u všech bankéřů. Vídám tudíž jenom štvané jeleny se smečkou věřitelů v patách. Hraběnka bydlila v ulici Helderově a má Jenny v ulici Montmartreské. Kolik možností jsem vymýšlel, když jsem odtud dnes ráno odcházel? Jestliže tyto ženy nemohou zaplatiti, přijmou mě s větší úctou, než kdybych byl jejich vlastní otec. Kolik opičích kousků mi asi zahraje hraběnka za tisíc franků? Bude se tvářiti přívětivě, bude se mnou mluvití tím hlasem, jehož lichocením náleží jedině tomu, jenž byl spolupodepsán na směnce, nebude šetřiti úlisných slov, doprošovati se možná, a já . . .“

Tu stařec na mne obrátil svůj prázdňý pohled. „A já, neochvějný!“ pokračoval. „Jsem jako mstitel, objevím se jako výčitka. Než nechme domněnek. Jsem na místě“

„Paní hraběnka leží,“ řekla mi komorná.

„Kdy bude možno s ní mluvití?“

„V poledne.“

„Je snad paní hraběnka nemocná?“

„Ne, pane, ale přišla z plesu ve tři hodiny. – Jmenuji se Gobseck, řekněte jí mé jméno, budu zde v poledne. A odcházím, znamená svou přítomnost na koberci, jenž kryl kameny schodiště. Rád zamaži koberec bohatého člověka, ne z malichernosti, ale abych jim dal pocítit dráp chudoby.“

Když jsem došel do nevzhledného domu v ulici Montmartreské, otevřu stará domovní vrata a vidím jeden z takových tmavých dvorů, kam Slunce nikdy nepřichází. Budka domovníkova byla černá, skleněná stěna podobala se rukávu prošivaného, vatovaného kabátce hodně dlouho nošeného, byla mastná, hnědá, skvrnitá.“

„Bydlí tu slečna Jenny Malvautová?“

„Odešla; ale přicházíte-li se směnkou, peníze jsou tu.“

„Přijdu později,“ řekl jsem. Jakmile jsem viděl, že domovník má potřebný obnos, chtěl jsem poznati i onu dívku; představoval jsem si, že je hezká. Dopoledne mi uběhlo prohlížením rytin, vyložených na boulevardu; potom, rázem dvanácté hodiny, vcházel jsem do salonu, jenž se nalézal před pokojem hraběnciným.

„Paní hraběnka teď na mne zvonila, řekla mi komorná, myslím, že sotva připustí návštěvu.“

„Počkám,“ odpověděl jsem usedaje do křesla. Okenice se otvírají, komorná přiběhne a zve mne:

„Vstupte, pane.“ Po mírnosti jejího hlasu jsem uhádl, že její paní nebude moci zaplatiti. Jak byla krásná žena, kterou jsem tu uviděl! Ve spěchu přehodila přes nahá ramena kašmírový šál, do něhož se halila tak, že její formy bylo lze uhádnouti v jejich nahotě.

Byla oděna v ranní šat vroubený krajkami bílými jako sníh a prozrazující roční vydání asi dva tisíce franků na jemnou čistírnu prádla. Její černé vlasy dobývaly se mocnými vrkoči zpod pěkného mušelinového šátečku, nedbale zahrnutého na hlavě po způsobu kreolek. Její lůžko skýtalo obraz nepořádku způsobeného bezpochyby neklidným spánkem. Malíř by dal za to nevím co, aby mohl pobýti několik okamžiků před touto scénou. Pod draperiemi rozkošně připevněnými prokukoval polštář vtlačený do prachové peřiny s modrým hedvábným povlakem, jejíž bělostné krajky se živě odrážely na tomto blankytném pozadí a jevil otisky neurčitých forem, jež dráždily obrazotvornost. Na široké medvědí koži, prostřené před lvími tlapami, vyřezanými na mahagonových nohou postele, zářily bílé saténové stěvičky, pohozené s nedbalostí, jež je následkem únavy po plese.

Na židli byly plesové šaty zmuchlané a rukávy visely až na zemi. Punčochy, jež by byl nejlhčí vánek sfoukl, byly zapleteny do nohy křesla. Bílé podvazky poletovaly kolem sedátka. Drahocenný vějíř, polorozevřený, se třeptil na krbu. Zásuvky prádelníku zůstaly otevřeny. Květiny, démanty, rukavice, kytice, pás povalovaly se porůznu. Vdechoval jsem neurčitou vůni parfumů. Vše zde byl přepych a nepořádek, krása bez harmonie. Ale již již pro ni nebo pro jejího zbožňovatele bída, příkrčena pod tím, tyčila hlavu a hrozila jim svými ostrými zuby. Unavený obličej hraběnčin podobal se tomuto pokoji, poházenému zbytky slavnosti. Tyto nádherné nicůtky vzbuzovaly mou lítost; jsouce pohromadě včera večer, dovedly rozníti k šílenství. Tyto stopy lásky, skolené výčitkami svědomí, tento obraz života hýřivého, marnotratného a hlučného prozrazovaly námahu Tantalovu po zachycení prchavých rozkoší. Několik růžových místeček, rozsetých po tváři mladé ženy, jevilo jemnost její pleti; ale její tahy byly jakoby naběhlé a hnědá rýha, rýsující se pod očima, zdála se vystupovati určitěji než obyčejně. Přes to příroda měla v ní dosti síly, takže tyto známky výstřednosti nekazily její krásu. Její oči šlehaly jiskrami. Byla podobna jedné z těch Herodiad, jež stvořil štětec Leonarda da Vinci (vedl jsem obchod s obrazy), a jen kypěla silou životní; nic slaboučkého v jejích liniích a rysech; vzbuzovala lásku a zdálo se mi, že musí býti silnější než láska. Líbila se mi. Už dávno mi srdce nezabušilo. Měl jsem již tedy zapláceno! Dal bych tisíc franků za pocit jenž by mi připomínal mé mládí.

„Pane, řekla mi, ukazujíc na židli, byl byste tak laskav a sečkal byste?“

„Do zítřka, paní hraběnko,“ odvětil jsem, skládaje směnku, kterou jsem ji byl předložil, „nemam práva podati protest, dříve.“

Potom řekl jsem sám k sobě: Plat' si svůj přepych, plat' své jméno, plat' si své štěstí, plat' si ty výsady, jichž požíváš. Aby si zabezpečili své statky, bohatí si vymyslili soudy, soudce a tu guillotinu, jakousi svíčku, do které vletí a spálí se nevědomci. Ale pro vás, kteří líháte na hedvábu a pod hedvábem, jsou výčitky svědomí, skřípění zubů ztajené pod úsměvem a fantastické vlčí tlamy, jež se vám zakousnou do srdce.

„Protestovat! co vás to napadá!“ zvolala, dívajíc se na mne, „což byste měl tak málo ohledu ke mně?“

„Kdyby mi byl dlužen král, paní hraběnko, a neplatil mi, dal bych ho k soudu spíš než každého jiného dlužníka.“

V téže chvíli slyšeli jsme lehce zaklepati na dveře pokoje.

„Já tu nejsem!“ zvolala velitelsky mladá žena.

„Anastázie, já bych chtěl však s tebou mluvit.“

„Teď ne, můj drahý,“ odpověděla hlasem méně tvrdým, ale přece beze vší něhy.

„Jaké to žerty! vždyť s někým mluvíš,“ odpověděl vstupuje muž, jenž mohl být jen hrabě sám. Hraběnka se na mne podívala, rozuměl jsem jí, stala se mou otrokyní.

Byl čas, mladý muži, kdy bych snad byl býval dosti hloupý a neprotestoval. Roku 1763 v Pondichery smiloval jsem se nad ženou, která mne důkladně vyplatila. Zasluhoval jsem to, proč jsem se na ni spoléhal?

„Co si přejete?“ tázal se mne hrabě. Viděl jsem ženu třásti se od hlavy do paty, bělostná, saténová kůže na jejím krku zdrsněla; naskočila ji, jak se říká, husí kůže. Já jsem se smál, ač ani jediný sval se mi ve tváři nepohnul.

„To je jeden z mých dodavatelů,“ řekla. Hrabě se obrátil ke mně zády, povytáhl jsem z kapsy směnku. Při tomto neúprosném pohybu mladá žena přikročila ke mně a podávajíc mi démant, řekla:

„Zde máte a jděte“

Vyměnili jsme si oba cenné předměty a pozdraviv odešel jsem. Démant stál pro mne dobře za dvanáct set franků. Nalezl jsem na dvoře zástup sluhů, kteří kartáčovali své livreje, cidili boty nebo čistili nádherné kočáry.

To je to, řekl jsem si, co přivádí tyto lidi ke mně. To je dohání k tomu, aby kradli počestné miliony, aby zradili svou vlast. Aby se neumázl, kdyby šel pěšky velmožný pán nebo ten, kdo hraje, spadne jednoho krásného dne do bláta.

V téže chvíli hlavní vrata se otevřela a jimi vjel kabriolet mladého muže, jenž mi předložil směnku k eskontu.

„Pane,“ řekl jsem mu, když sestoupil, „tu máte dvě stě franků, které račte odevzdati paní hraběnce, a připomeňte jí, že budu chovati k její dispozici zástavu, kterou mi dnes dala.“

Vzal dvě stě franků a stáhnul rty k ironickému úsměvu, jako kdyby chtěl říci:

„Ah, ona zaplatila. Věru, tím lépe.“

V této tváři jsem četl budoucnost hraběncinu. Tento hezký pán, plavovlasý, chladný hráč bez srdce, zničí sebe, zničí ji, zničí manžela, zničí děti, pohltí jejich podíly a způsobí větší zhoubu po salonech, než by způsobila batterie houfnic v pluku vojska.

Odebral jsem se do ulice Montmartreské ke slečně Jenny. Vystoupil jsem po úzkých příkrých schodech. Když jsem došel do pátého poschodí, byl jsem uveden do příbytku, sestávajícího ze dvou pokojů, kde bylo všecko čisté jako nový dukát. Nespatřil jsem ani nejmenší stopy prachu na nábytku v prvním pokoji, kde mne přivítala slečna Jenny, pařížská dívka, prostě oděná: hlavy elegantní a svěží, milého vzhledu, s kaštanovými vlasy pěkně upravenými, jenž byly vyčesány vzhůru ve dvou obloucích nad skráněmi, dodávajíc jemnosti jejím modrým očím, čistým jako křišťál. Denní světlo, procházející záclonkami, napjatými v okenních tabulích, vrhalo mírný svit na její skromnou tvář. Četné kusy nastříhaného plátna kolem ní mi pověděly, jaké jest její obvyklé zaměstnání; šila prádlo. Stála tu jako genius samoty. Když jsem jí předložil směnku, řekl jsem jí, že jsem ji nenalezl doma dopoledne.

„Ale peníze byly přece u domovnice,“ řekla mi.

Dělal jsem, jako bych neslyšel.

„Vycházíte z domu záhy z rána, slečno jak se zdá.“

„Bývám zřídka z domova, ale pracuje-li člověk v noci, musí se občas vykoupati.“

Podíval jsem se na ni, jediným vrhnutím oka jsem prohlédl vše. Byla to dívka neštěstím odsouzená ku práci, z poctivé selské rodiny, neboť měla trochu pih, které mívají obyčejně jen lidé narození na venkově. Jakési ctnostné vzezření sídlilo v jejím líci.

Zdálo mi se, že prodlévám v ovzduší upřímnosti a neporušené čistoty, kde mé plíce se zotavovaly. Ubohá, nevinná dívka! ta ještě v cosi věří; nad jejím prostým lůžkem z natřeného dřeva visel krucifix, zdobený dvěma větévkami zimozrázu (kočiček). Byl jsem skoro dojat. Cítil jsem skoro chuť nabídnout ji peníze jenom na dvanáct procent, abych ji umožnil koupiti si nějaký dobrý závod.

„Ale, řekl jsem sám k sobě, „možná, že má nějakého bratránka, který by si pomohl k penězům s jejím podpisem a svlékl by chudinku.“

Odešel jsem tedy a varoval jsem se sám před svými dobročinnými úmysly, neboť často jsem měl příležitost viděti, že neškodí-li dobročinnost tomu, kdo ji prokazuje, ubíjí toho, komu se prokazuje.

„Když jste sem přišel, zrovna jsem myslil, jaká by byla z Jenny Malvautové dobré ženušky; srovnával jsem její život neposkrvněný a samotářský s životem hraběnky, která již klesla ke směnce a zřítí se až na dno propasti hříchu.“

„Tak co,“ začal opět po chvíli, hluboce se odmlčev, v kteréžto přestávce jsem ho zrakem zkoumal, - „myslíte si, to že není nic takto pronikati do nejtajnějších záhybů lidského ledví, prožívati životy druhých a viděti je v celé nahotě?

Podívaná stále se střídá, ohavné rány, hoře sžírající k smrti, milostné scény, bída na kterou čekají jen vlny Seiny, zábavy mladého muže, jež vedou na šibenici, smích, zoufalství a nádherné slavnosti. Včera, snad tragedie: nějaký dobrák otec se otráví plynem, protože nemůže uživit již své děti. Zítřka zas komedie: mladý muž to zkusí a chce mi zahráti pana Dimanche s náležitými obměnami podle našeho věku. Slyšel jste vynáseti výmluvnost našich kazatelů? Šel jsem také někdy zabít svůj čas a poslouchat je; pod jejich vývody jsem změnil svůj názor, ale své chování, jako říkal kdosi, ani v nejmenším.

Nuže, tito milí otcové, váš Mirabeau, Verniaud a ostatní jsou učinění koktové u přirovnání s mými řečníky. Zamilovaná dívenka, starý obchodník na srázném svahu k bankrotu, matka, jenž chce utajiti chybu svého syna, umělce bez chleba, dvořan, jemuž hrozí nepřízeň dvora a nebezpečí, že pro nedostatek peněz ztratí ovoce své námahy – ti všichni mnou často otráslí silou svého slova. Tito vznešení herci hráli jen pro mne samotného a nemohli mne oklamati. Mé oko je jako oko Boží: vidí do srdcí lidských.

Nic není přede mnou skryto. Nic se neodpírá tomu, kdo váže i rozvazuje řeménky váčku. Jsem dosti bohat, abych koupil svědomí těch, kdo hýbou ministry, od jich poslička až do jich milenek: není to moc? Mohu míti nejněžnější pomilování: není to rozkoš? Moc a rozkoš nezahrnují-li celý váš společenský řád? Je nás tu v Paříži asi deset takových, mlčenlivých a neznámých králů, rozhodčích nad vašimi osudy. Život je stroj, jež ženou peníze. Věztež, prostředky se zaměřují za výsledky; nikdy nedokážete odloučiti duši od smyslů, ducha od hmoty. Zlato je spiritualismem vašich dnešních společností. Poutání týmiž zájmy, scházíme se jistý den v týdně v kavárně Themis blízko Nového mostu. Tu odhalujeme záhady finančního světa. Žádné jmění nás neobelže, známe taje všech rodin. Máme jakousi černou knihu, do níž se zapisují nejdůležitější poznámky o veřejném úvěru, o bance, o obchodu. Kasuisté bursy, tvoříme svatou inkvisici, v níž se posuzují a analysují i nejlhostejnější činy všech lidí, kteří mají nějaké jmění, a vždy uhádneme dobře. Jeden bdí nad stavem soudcovským, druhý nad peněžníky; jiný nad úřednictvem a ještě jiný nad obchodnictvem. Já pak mám syny z lepších rodin, umělce, vznešenou společnost a hráče, nejpohnutější živel v Paříži. Každý nám poví tajemství svého souseda. Zklamané vášně a uražená ješitnost jsou hovorné. Neřest, zklamání, pomsta – to jsou nejlepší policejní agenti. Všichni moji kolegové užili všeho jako já, nasýtli se všeho a dospěli k tomu, že milují moc a peníze jen pro moc a peníze samotné.

„Zde,“ – řekl, ukazuje na svůj pokoj holý a studený, - „nejohnivější milovník, který se jinak rozčiluje pro nic a tasí meč pro slovo, prosí se sepiatýma rukama! Zde sebe hrdší obchodník, sebe domýšlivější žena na svou krásu, sebe pyšnější voják, zde prosí všichni se slzou v oku ať vzteku či bolesti. Zde prosí nejslavnější umělec i spisovatel, jehož jméno náleží budoucnosti. Zde posléze,“ připojil a povznesl ruku k svému čelu, „zde jsou váhy, na nichž se váží dědictví a zájmy celé Paříže.

Myslíte si ještě nyní, že není požitků pod touto bílou maskou, jejíž nehybnost vás tolikráte překvapila?“ řekl, nastavuje mi svůj bledý obličej, z něhož bylo cítiti peníze.

Vrátil jsem se do svého pokoje ohromen. Tento suchý stařeček u mne vzrostl. V mých očích se proměnil ve fantastickou postavu, v níž byla ztělesněna moc zlata. Život i lidé budili ve mě hrůzu.

„Cožpak všechno má vycházeti na peníze?“ tázal jsem se sám sebe. Vzpomínám si, že jsem usnul teprve velmi pozdě. Viděl jsem hromádky zlata kolem sebe. Krásná hraběnka mne zaujala. Přiznávám se, že k mé hanbě zcela zastínila obraz prosté a panenské bytosti, jež se zasvětila skryté práci; ale druhého dne ráno v mátohách procitnutí sladká Jenny zjevila se mi ve vsí své kráse, myslil jsem jen na ni“

„Chcete sklenici vody s cukrem?“ zeptala se hraběnka přerušujíc Derville.

„S radostí,“ odpověděl tento.

„Ale v tom všem nevidím ničeho, co by se nás mohlo týkat,“ řekla paní z Grandlieuů zvoníc.

„Sardanapal!“ zvolal Derville pronášeje své zakletí, „však já vzbudím slečnu Kamillu, až ji řeknu, že její štěstí záviselo před nedávnem na tatíku Gobseckovi; ale poněvadž ten milý muž zemřel ve věku devětaosmdesáti let, pan z Restaudů ujme se brzy pěkného jmění. K tomu je třeba vysvětlení. Co se týče Jenny Maulvautové, znáte ji, je to má žena.“

„To je dobráček!“ odvětila hraběnka, „doznal by to před dvaceti lidmi ve své obvyklé upřímnosti.“

„Hlásal bych to celému světu,“ řekl advokát.

„Pijte, pijte, můj ubohý Derville. Jakživ nebudete ničím jiným, než nejšťastnějším a nejlepším člověkem.“

„Nechal jste nás v ulici Helderově, u hraběnky,“ zvolal strýc pozdvihnuv hlavu lehce zadřimlou. „Co pak se sní stalo?“

„Několik dní po rozmluvě, kterou jsem měl se starým Holanďanem, podal jsem svou dissertaci,“ pokračoval Derville. „Dosáhl jsem právnického licencitátu a stal jsem se advokátem. Důvěra kterou ke mně choval starý lakomec, velice vzrostla. Bezplatně chodil ke mně na radu v choulostivých záležitostech, do nichž se pouštěl na základě bezpečných údajů, a které by se byly každému advokátovi zdály špatnými. Tento člověk, na nějž by nikdo nebyl mohl mítí nejmenšího vlivu, poslouchal mých rad s jakousi úctou. Arci je pravda, že při tom vždy dobře pochodil. Když jsem byl konečně jmenován prvním koncipientem v kanceláři, v níž jsem pracoval tři léta, odstěhoval jsem se z domu v ulici Gresské a zůstal jsem u svého šéfa, jenž mi dával byt, stravu a stopadesát franků měsíčně. To byl krásný den! Když jsem se loučil s lichvářem, nedával na jevo ani přátelství ani lítost, také mne nepozval, abych ho přišel navštívit; podíval se na mne pouze takovým pohledem, jaké u něho jaksí dávaly tušiti dar jasnovidosti.“

Asi za týden obdržel jsem návštěvu svého někdejšího souseda, přinesl mi dosti spletenou záležitost, nějaké vyvlastnění; chodil ke mně i dál na radu s takovou volností, jako by mi platil. Koncem druhého roku, mezi rokem 1818 a 1819, ocitl se můj šéf, jenž rád užíval světa a byl velmi marnotratný, ve značné tísní a byl nucen prodati svou kancelář. Ačkoli tehda ještě kanceláře nedosáhly té ohromné ceny, k jaké dospěly nyní, přece prodával můj šéf svou kancelář za sto padesát tisíc franků (*cca. 4,3kg zlata v Au mincích, nebo 67,5 kg v Ag mincích, nebo v papírových bankovkách – pozn. přepisovatele*).

Příčinlivý, vzdělaný, bystrý člověk mohl býti slušně živ, platit úroky z této sumy a do desíti let mohl to mítí splaceno, jen když trochu by si uměl zjednatí důvěru. Já, sedmé dítě malého měšťana z Noyonu, neměl jsem ani haléře a v celém světě neznal jsem jiného kapitalistu než tatíka Gobsecka. Jakási ctižádost a nevím ani jaký zákmit naděje dodaly mi odvahy, abych k němu zašel. Konečně jednoho večera putoval jsem pomalu do ulice Gresské. Srdce mi bušilo silně, když jsem zaklepal na zasmušilý dům. Vzpomněl jsem si na všechno, co mi kdysi říkal starý lakomec v době, kdy jsem ani zdaleka nemohl tušiti sílu úzkosti, jež začíná na prahu těchto dveří. Šel jsem ho tedy prositi jako tolik jiných!

„Eh, co prosit!“ řekl jsem si, „slušný člověk musí všude zachováti svou důstojnost. Peníze nestojí za to, abych se dopustil nízkosti, budu tak věčný jako on.“ Po mém odchodu tatík Gobseck si najal mou světničku, aby neměl souseda; také si dal vsaditi zamřížované okénko do svých dveří a otevřel mi teprve, až poznal mou tvář. „Aha,“ řekl mi, svým písklavým hláskem, „váš šéf prodává svou kancelář.“

„Jak to víte? Říkal o tom jenom mně.“

Jeho rty se stáhly ke koutkům úst nic jinak než jako záclony, a tento němý úsměv byl provázen chladným pohledem.

„To musilo přijít, abych vás tady uviděl,“ připojil suše po přestávce, po kterou jsem byl všecek v rozpacích.

„Poslyšte, pane Gobsecku,“ zase jsem promluvil tak klidně, jak jsem se jen dovedl tvářiti před tímto starcem, který na mne upíral nehybné oči, jichž jasný svit mne mrazil. Kynul jakoby chtěl říci: „Mluvte.“

„Vím, že je velmi nesnadno hnouti vašim citem. Proto nebudu mařiti své výmluvnosti, abych se pokoušel vylíčiti vám postavení, v němž se nalézá koncipient bez groše, jenž doufá jen ve vás a v celém světě nemá jiného kromě vašeho srdce, v němž by mohl nalézti porozumění pro svou budoucnost. Nechme být srdce, obchod je obchod, a žádný román a žádné citlivůstkářství. Nuže, jedná se o toto. Kancelář mého šéfa vynáší v jeho rukou ročně asi dvacet tisíc franků; ale myslím si, že v mých rukou ponese čtyřicet tisíc. Chce mi ji prodati za třicet tisíc skudů (*Stříbrný pětifrank -2,25g Ag*). Tady to cítím,“ řekl jsem klepaje si na čelo, „kdybyste mi mohl půjčiti sumu potřebnou k této koupi, byl bych vyrovnán za deset let.“

„Tohle mi je řeč,“ řekl tatík Gobseck, podáváje mi ruku a tiskne mou pravici. „Ještě nikdy, co provozuji tento obchod, nikdo mi jasněji nevyložil důvod své návštěvy. Záruka?“ řekl měře mne od hlavy k patě.

„Žádná,“ dodal po chvíli. „Kolik je vám let?“

„Za deset dní pětadvacet let,“ odvětil jsem; „jinak bych nemohl uzavíratí smlouvu.“

„Dobrá.“

„Nuže?“

„Možná.“

„Na mou věru, nutno si pospíšit; jinak přijdou jiní a budou mne přepřáčet.“

„Zítř ráno mi přineste svůj výtah z matriky a promluvíme si o vaší záležitosti: budu na to myslet.“

Na druhý den v osm hodin byl jsem u starce. Vzal do ruky listinu, nasadil si brejle, kašlal, chrchlal, zahalil se do své černé hazuky a přečetl si od začátku do konce výtah z matriky. Potom ho zobracel sem i tam, podíval se na mne, zas si odkašlal, zmítaje se na židli, a řekl mně:

„Budeme hledět, abychom tu záležitost nějak zařídili.“

Zachvěl jsem se.

„Beru padesát procent ze svého kapitálu,“ pokračoval, „někdy sto, dvě stě, pět set procent.“

Při těchto slovech jsem zbledl.

„Ale vzhledem k naší známosti řeknu si jen úrok dvanáct a půl ze...“ Zarazil se.

„Nuže, ano vám si řeknu jen třináct ze sta ročně. Jste s tím srozuměn?“

„Ano,“ odvětil jsem.

„Je-li vám to mnoho,“ odpověděl, „braňte se, Grotie!“ Žertem mne nazýval Grotiem.

„Žádám-li od vás třináct procent, je to můj obchod; rozmyslete si, můžete-li je zaplatiti. Nemám rád člověka, jenž plácne na všecko. Není to mnoho?“

„Není,“ řekl jsem, „odnesu to trochu větší dřinou.“

„Hrome!“ pravil zlomyslně na mne úkosem pohlednuv, vaši klienti se naplatí!“

„To ne, u čerta!“ zvolal jsem, „já se naplatím. Raději bych si uřízl ruku, než bych odíral lidi.“

„To bych řekl!“ prohodil tatík Gobseck.

„Vždyť honorář je stanoven sazbou,“ odvětil jsem.

„Ale není,“ pokračoval, „pro vyjednávání, průtahy, narovnání. Tu si můžete počítati tisíce franků, ba i desetitisíce franků, podle důležitosti toho, oč se jedná, za porady, pochůzky, koncepty listin, záznamy a za své povídání. Člověk musí umět hledat takové obchody. Já vás doporučím jako nejučenějšího a nejšikovnějšího advokáta, pošlu vám tolik procesů tohoto druhu, že vaši kolegové budou schnouti závistí. Werbrust, Palma, Gigonnet, moji kolegové, vám svěří svá vyvlastnění; a ti jich něco mají! Budete tak míti dvojí klientelu, jednu, kterou kupujete, a druhou kterou vám opatřím. Skoro byste mi měl dáti patnáct procent z mých sto padesáti tisíc.“

„Budiž, ale víc už ne,“ řekl jsem s určitostí člověka, který nechtěl již na nic přes to přistoupiti. Tatík Gobseck se zmírnil a zdál se býti se mnou spokojen.

„Kancelář zaplatím sám vašemu šéfovi,“ začal zase, „abych si mohl pojistiti náležitou přednost na ceně i na kauci.“

„Co se týče záruky, udělejte si, co vám bude libo.“

„Potom mi podepíšete na tuto hodnotu patnáct směnek akceptovatelných in bianco, každou za obnos deseti tisíc franků.“

„S podmínkou, že tato hodnota bude písemně zaručena.“

„Ne!“ zvolal Gobseck, přerušiv mne. „Proč pak mám míti více důvěry k vám, než vy máte ke mně?“

Umlkl jsem.

„A dále,“ pokračoval dobráckým hlasem, „budete obstarávati mé záležitosti a nebudete žádati honoráře, pokud budu živ, že ano?“

„Bud' si, pokud nebude zapotřeba hotových záloh.“

„Dobrá!“ řekl.

„Ale tohle!“ – pokračoval stařec, jehož tvář jen stěží brala na sebe dobrácký výraz, - „dovolíte mi, abych vás navštěvoval?“

„Budete vždy vítán.“

„Ano, ale ráno to půjde stěží. Vy budete míti svou práci a já budu míti své záležitosti.“

„Přijďte večer!“

„To ne,“ odpověděl živěji, „musíte chodit do společnosti, abyste se stýkal se svými klienty. A já mám v kavárně své přátele.“

„Přátele! Pročpak tedy nezvolit k tomuto oběd?“

„Tak jest,“ řekl Gobseck. „Po burse, v pět hodin.“

Dobrá, budu k vám chodit ve středu a v sobotu. Pohovoříme si o svých věcech jako dva přátelé. Ha! Ha! umím být veselý někdy. Dáte mi kousek koroptvičky a skleničku šampaňského a pohovoříme si. Víím lecos, co se dnes už může říci, a vy z toho poznáte lidi, zvláště ženy.“

„Platí, koroptvičku a sklenici šampaňského.“

„Nedělejte hlouposti, jinak byste pozbyl mé důvěry. Neved'te velký dům, vezměte si jednu starou služku, jen jednu. Budu vás navštěvovat, abych neměl starost o vaše zdraví. Budu mít pěkný kapitál na vaší hlavě, ha! ha!. Musím se starat o to, jak vám to půjde. A tož přijďte dnes večer se svým šéfem.“

„Mohl by jste mi říci, není-li tato otázka nediskrétní,“ řekl jsem stařečkovi, když jsme došli ku prahu jeho dveří, „jakou důležitost měl můj křestní list v této záležitosti?“

Jan Esther van Gobseck potřásl rameny, usmál se zlomyslně a řekl:

„Jak hloupé je mládí! Vězte tedy, pane advokáte, neboť je dobře, abyste to věděl, abyste se nedal chytit. Do třiceti let poctivost a nadání jsou ještě jakousi hypotékou. Když ta léta přejdou, už není na člověka spolehnutí.“ A zavřel dveře.

Za tři měsíce potom jsme byl advokátem. Brzy se mi pak dostalo cti, paní hraběnko, převzítí vymáhání vašeho někdejšího majetku. To, že jsem vyhrál tento proces, mi pomohlo ke jménu. Přest to, že jsem musil platiti ohromné úroky Gobseckovi, zbavil jsem se všech závazků dříve než za pět let. Vzal jsem si Jenny Malvautovou, kterou jsem upřímně miloval. Stejný osud, stejná námaha, stejný úspěch nás obou zvyšoval ještě sílu naší lásky. Její strýc, zbohatlý statkář, zemřel a zanechal ji sedmdesát tisíc franků, kterými jsem doplatil dluh. Od té chvíle můj život byl nepřetržité štěstí a blaho.

Nechci už mluvití o sobě, nic není tak nesnesitelného, jako šťastný člověk. Vráťím se zase k osobám, o nichž chci vypravovati.

IV. SPOLEČENSKÝ NETVOR.

Asi za rok po koupi své kanceláře byl jsem skoro proti své vůli zavlečen na malou hostinu svobodných. K této snídani došlo následkem sázky, kterou prohrál jeden můj přítel s mladým mužem, tehdejší hrajícím velkou roli v elegantních kruzích. Pan z Traillesu, výkvět tehdejšího dandysmu, používal ohromné pověsti.“

„A požívá ji dosud,“ řekl hrabě z Bornů, vpadnuv do řeči advokátovi. „Nikdo se nešatí lépe než on, nikdo nejedí lépe s tandemem. Maxim má vzácný dar, že hraje, jí a pije s větším půvabem než každý jiný člověk. Vyzná se v koních, kloboucích, v obrazech. Všecky ženy jsou do něho zblázněny. Utrácí ročně na sto tisíc franků a je o něm známo, že nemá ani kousku nemovitosti, ani jediného kuponu renty. Typ bludného rytíře našich salonů, našich budoarů, našich bulevarů, jakýsi obojživelník, něco mezi mužem a ženou; tento hrabě Maxim z Traillesu je zvláštní bytost, dobrý ke všemu a neschopný k ničemu, obávaný i opovržený, jenž ví všechno a neví nic, stejně dovede dopustit se dobrodiní jako odhodlati se ke zločinu, brzy podlý, brzy vznešený, je spíše postříkán blátem než poskvrněn krví, má více ohledů než svědomí, stará se více o to, aby dobře trávil než aby myslel, předstírá vášeň a necítí nic. Je to skvělý článek řetězu, spojující galeje se vznešenou společností a náleží vůbec do třídy lidí nejvyšší inteligentních, z nichž povstávají někdy Mirabeau, Pith, Richelieu, ale ze kterých častěji bývají taková individua, jako hrabě z Hornu, Fouquier-Tinville a Coignard.“

„Nuže,“ – pokračoval Derville, vyslechnuv bratra vikomtessy. – „Mnohdy jsem slyšel o tomto člověku od chudáka otce Goriot, mého klienta, ale již častěji jsem se vyhnul nebezpečné cti seznámiti se s ním, když jsem se s ním setkal ve společnosti. Můj přítel mi však domlouval, abych mu slíbil, že přijdu na jeho hostinu, že jsem se tomu nemohl vyhnouti, nechtěl-li jsem, aby mi přezdělí „svatoušek“.

Bylo by vám obtížno udělati si představu o takové schůzce svobodných, milostivá. Panuje tu velkolepost a vzácná rafinovanost, přepych lakomce, jenž z marnivosti si zahýří na jeden den. Vstoupíme-li, překvapí nás pořádek, panující na tabuli zářící stříbrem, krystaly a damaškem. Tu je květ života; mladí muži jsou roztomilí, usmívají se, tiše hovoří a podobají se novomanželům, kolem nich všechno je panensky netknuté.

Dvě hodiny po té by člověk myslel, že se nalézá na bojišti po bitvě; na všech stranách rozbité sklenice, smačkané a roztrhané ubrousky; jídla rozpatlaná, až je to odporné; křikem až uši zaléhají, žertovné přípitky nepřestávají, epigramy a špatné vtipy srší, tváře jsou zrudlé, oči planoucí, z nichž nic nelze již čísti, a dochází k nechtěným důvěrnostem, jež povídají všechno. Uprostřed pekelného povyku jedni rozbíjejí lahve, druzí notují píseň; jeden chce předčít druhého, vzájemně se objímají nebo perou; vzniká odporná vůně, složená ze sta zápachů, hlučí stohlavý křik; nikdo už neví ani co jí, ani co pije, ani co mluví; jedni jsou smutni, druzí brebentí; ten jako monoman opakuje si jedno slovo, jako rozhoupaný zvon; druhý chce ovládnouti vřavu; nejmoudřejší navrhuje pusté orgie. Kdyby vstoupil někdo s jasnou hlavou, myslel by, že je na nějakých bakchanaliích.

Uprostřed podobné vřavy pokusil se pan z Traillesů dobýt mé přízně. Zůstal jsem skoro docela při smyslech a měl jsem se na pozoru. On sice dělal, jakoby byl náležitě opilý, ale zachoval si úplně rozvahu a měl na mysli jen sebe. Vskutku, ani nevím, jak se to stalo, ale vycházej ze salonů Grignonových večer k deváté hodině, byl jsem jim docela očarován a slíbil jsem mu, že ho druhého dne uvedu k otci Gobseckovi. Čest, cnost, hraběnka, počestná žena, zbožňovaná žena, zkáza, zoufalství – a taková slova se proplétala v jeho řeči jako by magickým kouzlem jeho neodolatelného jazyka. Když jsem se druhý den ráno vzbudil a chtěl jsem si vzpomenouti na to, co jsem dělal minulého večera, měl jsem co dělat, abych dostal

několik myšlenek dohromady. Konečně mi prokmitlo, že dcera jednoho mého klienta ztratí svou čest, vážnost a lásku svého manžela, nesežene-li padesát tisíc franků do poledne. Byly v tom dluhy ze hry, účty kočárníka a kdo ví jak jinak pozbyté peníze. Můj oslňující soustolovník mě ubezpečoval, že je dosti bohatá, aby mohla úsporami nahraditi v několika letech ránu, již tak zasadí svému jmění. Teprve teď jsem počal tušiti příčiny toho, že můj soudruh tak na mne dotíral. Přiznávám se, že jsem ke své hanbě ani zdaleka netušil, jakou důležitost pro otce Gobsecka mělo vyrovnání s tímto švihákem. Právě když jsem vstával, pan z Traillesů vstoupil.

„Pane hrabě,“ řekl jsem mu, když jsme vyměnili obyčejný pozdrav, „nenahlížím, že byste mne potřeboval, abych vás uvedl k Van Gobseckovi, nejzdvořilejšímu a naprosto mírnému kapitalistovi. Dá vám peníze, má-li je, anebo raději, poskytnete-li mu dostatečnou záruku.“

„Ani mne nenapadne, pane,“ odpověděl, „nutiti vás, abyste mi prokázal nějakou službu, třeba byste mi to byl slíbil.“

„Sardanapal!“ řekl jsem sám k sobě, má si tenhle člověk mysliti, že jsem mu nedostál v slově?

„Dovolil jsem si vám už včera pověděti, že jsem se rozhněval s otcem Gobseckem, a to nanejvýš v nečas,“ pokračoval „A poněvadž v Paříži sotva kdo jiný než on dovede vysypati nějakých sto tisíc ve chvílce a k tomu na samém konci měsíce, prosil jsem vás, abyste mne s ním smířil. Ale nebudeme o tom mluvit... „pan z Traillesů se na mne podíval zdvořile a při tom urážlivě a chystal se odejíti.

„jsem hotov jíti s vámi,“ řekl jsem. Když jsme došli do ulice Grésské, švihák se rozhlížel kolem sebe tak pozorně a tak znepokojen, že mi bylo divné. Jeho tvář sivěla, rudla, žloutla střídavě a na jeho čele se ukázalo několik kapek potu, když spatřil dveře Gobseckova domu. Právě když jsme sestoupili z drožky, vjel do ulice Grésské kočár. Sokolí zrak mladého muže postřehl vnitř kočáru seděti ženu. Výraz radosti skoro divoké zahrál mu ve tváři; zavolal kolem jdoucího chlapce a dal mu podržeti svého koně. Kráčeli jsme po schodech ke starému lichváři.

„Pane Gobsecku, přivádím vám jednoho ze svých nejdůvěrnějších přátel (jehož se bojím jako čerta, připojil jsem starci do ucha). K vůli mně vy mu opět věnujete své přátelství (za obyčejnou sazbu) a pomůžete mu z nesnází (bude-li se vám chtít).“

Pan z Traillesů se uklonil před lichvářem a očekáváje, co řekne, zaujal takovou dvořeniňskou postavu, jež by každého svou půvabnou ponížeností byla svedla; ale milý Gobseck zůstal sedět u krbu bez hnutí, bez citu. Gobseck podobal se soše Voltaira, díváte-li se na ni večer pod podloubím Divadla Francouzského; jako na pozdrav lehce pozdvihl otřelou čepičku, kterou pokrýval svou hlavu a kousek žluté lebky, jenž se objevil, dovršil jeho podobu s mramorem.

„Mám peníze jen pro své klienty,“ řekl.

„Vás to tedy mrzí, že jsem se šel zničit jinam než k vám?“ odvětil hrabě s úsměvem.

„Zničit se!“ řekl zas Gobseck ironicky.

„Chcete snad říci, že nelze zničiti člověka, který nic nemá? Ale vsadím se s vámi, že nenajdete v Paříži krásnější kapitál než tenhle,“ zvolal švihák vstávaje a otáčeje se na svých patách. Tomuto šaškovství skoro vážnému nebylo dáno, aby hnulo Gobseckem.

„Což nejsem důvěrným přítelem Ronquerolů, pana z Marsay-ů, Franchessiniho, obou Vandenessů, Adjuda-Pinta, vůbec všech mladých mužů nejproslulejších v Paříži? Jsem ve hře spoluhráčem prince a velkovyslance, jak známo. Mam příjmy v Londýně, Karlových Varech, Badenu, Bathu, ve Spa. Není to nejjvýš skvělá činnost?“

„Zajisté“

„Jsem pro vás jako houba, k čertu! Posíláte mne, abych se hodně nasákl mezi lidmi, a pak mne vymačkáte ve chvílích těžkosti; ale vy jste také takové houby, a smrt vás vymačkává.“

„Možná.“

„Co byste si počali bez hýřilů? My jsme dohromady duše a tělo.“

„Arciže.“

„Nu tak, podejte mi ruku, starý otče Gobsecku, a buďte velkomyslný, je-li to pravdivé, správné a možné.“

„Přicházíte ke mě,“ odpověděl chladně lichvář, „protože Girard, Palma, Werbrust a Gigonnet mají už až po krk vašich směnek, jež nabízejí všude s padesátiprocentní ztrátou; a poněvadž podle všeho vyplatili nejvyšší polovic hodnoty směnek, nestojí ani za pětadvacet procent. Služebníci! Mohu-liž s dobrým svědomím půjčiti jediný halír člověku, jenž má dluhů na třicet tisíc franků a nemá ani vindry? Prohrál jste deset tisíc franků především na plesu u barona z Nucingenů.“

„Pane,“ odpověděl hrabě se vzácnou nesoudností měře starce, „po mých záležitostech vám nic není. Kdo má lhůtu, není nic dlužen.“

„Tak jest.“

„Mé směnky budou vyrovnány.“

„Možná!“

„A nyní, mezi námi se může jednati jenom o to, zjistiti, skýtám-li vám dost jistoty na obnos, který jsem si přišel k vám vydlužiti.“

„Arcit’.“

Rachot fiakru, zastavujícího před domovními dveřmi, dolehl až do pokoje.

„Jdu si pro cosi, co vám snad postačí,“ zvolal mladý muž.

„Ó, synu!“ zvolal Gobseck vstávaje a rozpínaje proti mně paže, když hrabě odešel, „má-li dobrou zástavu, zachránil jsi mi život! Já bych z toho umřel. Werbrust a Gigonnet si mysleli, že si ze mne udělají dobrý den. Díky tobě, budu se dnes smáti na jejich útraty.“

V radosti starcově bylo cosi děsivého. Byl to jediný případ takového výlevu citů ke mně. Přes to, že tato radost trvala jen krátko, nevymizí nikdy z mých vzpomínek.

„Udělejte mi tu radost a zůstaňte zde,“ připojil.

„Ačkoli jsem ozbrojen a mam ránu jistou, jako člověk, jenž kdysi lovil tygry a stál na strážích na lodním můstku, kdy člověk musil zvítěziti nebo zemřít, nevěřím tomuto uhlazenému bídňíkovi.“

Šel si zase sednout na křeslo u psacího stolu. Jeho tvář nabyla předešlé bledosti a klidu.

„ha,ha!“ mluvil dále, otočiv se ke mně, „bezpochyby uvidíte tu krásnou ženu, o níž jsem vám jednou vypravoval, slyším na chodbě aristokratický krok.“

Mladý muž skutečně se vrátil veda za ruku ženu, v níž jsem poznal onu hraběnku, jejíž vstávání po plesu mně kdysi Gobseck vyličil, jednu ze dvou dcer otce Goriota. Hraběnka mne hned nezpозorovala, stál jsem ve výklenku okna s obličejem ven obráceným. Vstupujíc do vlhkého a tmavého pokoje lichvářova, pohlédla nedůvěřivě na Maxima. Byla tak krásná, že mi jí bylo líto přes její všechny chyby. Jakási hrozná úzkost svírala jí srdce, její ušlechtilé a hrdé rysy se křečovitě stahovaly přes její námahu aby to skryla. Tento mladý muž byl jejím zlým geniem. Obdivoval jsem se Gobseckovi, jenž před čtyřmi léty prohlédl osud obou těchto bytostí podle první směnky.

„Tento netvor s tváří anděla,“ řekl jsem sám k sobě, „ovládá ji patrně všemi možnými pákami: marnivostí, žárlivostí, rozkoší, společenským opojením.“

„Vždyť i cnosti této ženy byly mu zbraněmi,“ zvolala vikomtessa; „pro něho prolévala slzy oddanosti, dovedl v ní roznítiti soucitnost vlastní našemu pohlaví a zneužíval její lásky, aby jí prodával příliš draho hříšnou rozkoš.“

„Přiznávám se vám,“ řekl Derville, jenž nerozuměl znamení, jež mu dávala paní z Grandlieuů, „nedojímal mne tak osud této nešťastné bytosti, jež byla tak skvělá v očích společnosti a tak hrozná pro toho, kdo mohl čísti v jejím srdci; ne, spíše chvěl jsem se hrůzou pozoruje jejího vraha, toho mladého muže, jehož čelo bylo tak čisté, ústa tak svěží, úsměv tak rozkošný, zuby tak bělostné, a jenž se tak velice podobal andělu. V této chvíli byli před svým soudcem, jenž je pronikal očima, jako starý dominikán šestnáctého století sledoval asi torturu dvou Maurů v hloubi podzemního sklepení svaté inkvisice.

„Pane, jest možno dostati cenu těchto démantů, ale s výhradou, že budu míti právo koupiti je zpět?“ řekla hlasem chvějícím se, podávajíc mu pouzdro.

„Ano, milostivá,“ promluvil jsem do té záležitosti, vystoupiv. Podívala se na mne, poznala mne, zatřásla se a vrhla na mne pohled, jenž znamená v celém světě: Mlčte!

„Jest to,“ pokračoval jsem, „výkon, jenž nazýváme reemcí, čili prodejem s právem na zpětnou koupi; smlouva pozůstává v tom, že se postoupí nebo přenesou vlastnické právo movité či nemovité věci na určitou dobu, po jejím uplynutí jest možno nabytí dotyčného předmětu zaplacením určitého obnosu.“

Lehčeji si oddechla. Hrabě Maxim svažil čelo, domýšlel se asi, že lichvář udá menší cenu démantů, poněvadž podléhají kolísání cen. Gobseck vzal bez pohnutí svou lupu a prohlížel mlčky obsah pouzdra. Kdybych byl sto let živ, nezapomněl bych obrazu, jež nám skýtala jeho tvář. Jeho bledé tváře se zabarvily, jeho oči, v nichž jiskry drahokamů se takřka odrážely, zářily nadpřirozeným ohněm. Vstal, šel ke světlu, přidržel démanty k bezzubým ústům, jako kdyby je byl chtěl spolknouti. Vydával nesrozumitelná slova, střídavě bera do ruky náramky, náušnice, náhrdelníky, čelenky, kterými točil na světlo, aby posoudil jejich průzračnost, čistotu a broušení; vyndával je ze skřínky a zas je tam ukládal, znova je vyjímal, jiskřil jimi, snaže se vylouditi z nich všechn jich oheň, spíš dítě než stařec, anebo raději dítě i stařec dohromady.

„Krásné diamanty! Byly by stály tři sta tisíc franků před revolucí. Jaká čistota! Jsou to pravé diamanty asijské, pocházející z Golkondy nebo Visapuru. Znáte jejich cenu? „Neznáte, neznáte – Gobseck je jediný v Paříži, jenž je dovede oceniti. Ještě za císařství by bylo potřebí přes dvě stě tisíc franků na takovýhle šperk.“

Mávl opovržlivě rukou a doložil: „Teď klesají démanty v ceně den ze dne, Brasílie nás jimi zahrnuje od uzavření míru a uvádí na trh démanty menší průzračnosti než démanty indické. Už je nosí jenom dámy u dvora. Milostivá navštěvuje dvůr?“

Vypustil tato strašná slova nepřestávaje prohlížeti s nevýslovnou radostí kámen po kamenu: „bez poskvrny,“ mluvil k sobě; „tu je skvrna, tu je záděra, krásný démant.“ – Jeho bledý obličej byl tak osvětlen ohněm těchto drahokamů, že jsem ho v duchu přirovnal ke starým zelenavým zrcadlům, jaká najdeme ve venkovských hospodách, jež přijímají paprsky světelné neodrážejíce jich, a odváží-li se některý cestující do nich podívati, ukazují mu tvář raněného mrtvicí.

„Nu tak!“ řekl hrabě a poklepal Gobseckovi na rameno. Dětinský stařec se zachvěl. Nechal své hračky, položil ji na stůl, usedl si a byl opět lichvářem, tvrdým, chladným a uhlazeným jako mramorový sloup.

„Kolik potřebujete?“

„Sto tisíc franků na tři léta,“ řekl hrabě.

„To by šlo!“ řekl Gobseck vyjímaje z mahagonové krabice vážky neocenitelné pro přesnost, zase své pouzdro! Vážil kameny odhaduje od oka (neuvěřitelně, jak dobře!) váhou zasazení. Při tomto výkonu obličej skrblíkův zápasil mezi radostí a přísností.

Hraběnka byla pohřížena v jakousi ztrnulost, kterou jsem si vykládal v její prospěch; zdálo se mi, že měří hloubku propasti, do které se řítí. Ještě se ozývalo svědomí v této ženské duši; bylo snad potřebí jen jedno úsilí, jen ruky milosrdně podané, aby byla zachráněna; pokusil jsem se o to.

„Tyto dýmanty patří vám, milostivá? Otázal jsem se jí jasným hlasem.

„Ano, pane,“ odpověděla mi s pyšným pohledem.

„Sepište reemci, mluvko,“ řekl mi Gobseck vstávaje a ukazuje mi na své místo u stolu.

„milostivá je bezpochyby vdaná?“ tázal jsem se dále. Živě přikývla hlavou.

„Nenapíšeš tu listinu!“ zvolal jsem.

„A proč,“ řekl Gobseck.

„Proč?“ odvětil jsem odváděje starce do okenního výklenku, kdež jsem s ním potichu mluvil.

„Tato žena je v moci svého manžela a smlouva bude neplatná, nemohl byste namítati, že jste nevěděl o tomto faktu, konstatovaném samotnou listinou. Byl byste tedy nucen vrátiti dýmanty, které vám mají býti dány v zástavu a jichž váha, cena i podoba bude popsána.“

Gobseck mne přerušil kývnutím hlavy a obrátil se k oběma vinníkům:

„on má pravdu,“ řekl. „Věc se má docela jinak. Osmdesát tisíc franků hotově a necháte mi dýmanty,“ připojil nehlasně, sípavě. „Při movitých věcech držení se rovná právnímu nároku.“

„Ale...“ namítal mladý muž.

„Buď to a nebo,“ řekl Gobseck vraceje skřínku hraběnce, „vystavuji se beztak příliš velkému nebezpečí ztráty.“

„Udělala byste lépe, kdybyste se vrhla k nohám svého manžela,“ řekl jsem jí do ucha, nakláněje se k ní. Lichvář patrně porozuměl tomu, co jsem jí šeptal, dle pohybu mých rtů a chladně se na mne podíval. Tvář mladého muže zesinala. Bylo zcela zjevno, že si to hraběnka rozmýšlí. Hrabě se k ní přiblížil, a ačkoli mluvil zcela šeptem, zaslechl jsem:

„S bohem, drahá Anastasie, buď šťastná! Já už zítra nebudu mítí žádných starostí.“

„Pane,“ zvolala mladá žena, „přijímám vaši nabídku.“

„Ale vida,“ řekl stařec, „to to dá práce, než si dáte sáhnout na zoubek, má zlatá.“

Podepsal bon na padesát tisíc franků na Banku a podal ho hraběnce.

„A nyní,“ řekl s úsměvem, jenž se dosti podobal úsměvu Voltaira, „doplním vám potřebnou sumu třiceti tisíci franky ve směnkách, o jichž dobrotě není žádného sporu. Je to zlato v prutech. Pan hrabě právě mi řekl: „Mé směnky budou vyrovnány,“ doložil podávaje směnky podepsané hrabětem, jež je podle všeho Gobseckovi prodal hodně lacino. Hrabě vyjekl a z neurčitých zvuků ozývalo se jen slovo: „Starý taškáři!“

Otec Gobseck ani nemrkl, vytáhl z pouzdra dvě pistole a řekl chladně: „jako uražený budu mítí první ránu.“

„Maxime, musíte požádati za odpuštění pana Gobsecka,“ jemně pronesla chvějící se hraběnka.

„Neměl jsem v úmyslu vás urazit,“ zakoktal mladý muž.

„To vím,“ odpověděl klidně Gobseck, „měl jste jenom v úmyslu nezaplatiti své směnky.“

Hraběnka vstala, pozdravila a odešla schvácena patrně hlubokou hrůzou. Pan z Traillesů musil ji následovati, ale než vyšel, pravil: „Uklouzne-li vám slovíčko o tom, pánové, budu mítí vaši krev nebo vy moji.“

„Amen,“ odpověděl Gobseck svíraje své pistole. „Aby člověk dal v sázku svou krev, musí ji mít, chlapečku, a ty máš leda bláto v žilách.“

Když byly dveře zavřeny a oba kočáry odjely, Gobseck vyskočil a jal se tančiti, stále si opakuje: „Já mám dýmanty! Já mám dýmanty! Krásné dýmanty! A jaké dýmanty! A ne draho. Ha, ha, Werbruste a Gigonnete, vy jste si myslili, že papa Gobseck sedne na lep! Ego sum papa! Já jsem nad vás nade všecky! Směnky do halíře zaplacený! Ti budou koukat, až jim dnes večer budu vypravovat, jak se to stalo, mezi dvěma partii domina!“

Tato zlověstná radost, tato divošská zuřivost, probuzená tím, že měl několik bílých oblázků, naplnila mne hrůzou. Oněměl a strnul jsem.

„Ha, ha, tys tu, můj hochu,“ zvolal. „Poobědváme spolu. Pobavíme se u tebe, já nemám domácnost. Všichni tihle hostinští se svými odvary, omáčkami, víny by otrávilí samého čerta.“

Výraz mé tváře vrátil mu zas náhle chladnou nepohnutelnost. „To vy nechápete,“ řekl mi usedaje u krbu, kdež si postavil plechovou pánvičku plnou mléka na kotlík se žhavým uhlím. „Chcete se mnou posnídat?“ zase začal, „snad tam bude dost pro dva.“

„Díky, snídám až v poledne.“ V téže chvíli spěšné kroky rozlehly se chodbou. Neznámý, jenž tak znenadání přicházel, zastavil se na Gobseckově chodbě a několikrát zaklepal přímo zuřivě. Lichvář šel vyhlédnouti okénkem ve dveřích a otevřel muži asi pětatřicetiletému, který se mu patrně nezdál nijak hrozivý přes své rozčilení. Neočekávaný přichodzí byl prostě oděn a podobal se nebožtíku vévodovi Richelieu; byl to hrabě, kterého jste zcela jistě vídali a jenž měl, promiňte mi tento výraz, aristokratické vzezření státníků z vaší čtvrti. Obraceje se ke Gobseckovi již opět uklidněnému, řekl:

„Pane, má žena právě odtud odešla?“

„Možná.“

„Nuže, pane, nerozumíte mi?“

„Nemám čest znáti vaši paní choť,“ odpověděl lichvář. „Měl jsem dnes dopoledne mnoho návštěv: ženy, muže, dívky, jež se podobaly mladíkům, a mladíky, kteří se podobali dívkám. Bylo by mi velmi nesnadno...“

„Žerty stranou, pane, mluvím o ženě, jež odešla od vás právě teď před chvílí.“

„Jak pak mohu vědět, je-li to vaše žena,“ otázal se lichvář, „nikdy jsem neměl potěšení vás viděti.“

„Mýlíte se, pane Gobsecku,“ řekl hrabě s přízvukem hluboké ironie. „Setkali jsme se jednou ráno v pokoji mé ženy. Přišel jste si pro peníze za směnku, již ona podepsala, ale sama se nevydlužila.“

„Nebylo mou věcí pátrati po tom, jakým způsobem ona dostala hodnotu směnky,“ odvětil Gobseck, dívaje se zlomyslně po hraběti. „Já jsem eskontoval ten papír jednomu z mých kolegů. Ostatně pane,“ řekl kapitalista nerozčiluje se, ani nezrychluje svou řeč a nalévaje si kávy do své misky s mlékem, „dovolte, abych vás upozornil, že nenahlížím, že byste měl právo činiti mi rozklad v mém vlastním domě; jsem plnoletý od roku jedenasedmadesátého minulého století.“

„Pane, právě jste koupil za babku rodinné démanty, jež nenáležely mé ženě.“

„Ač nemám za nutno zasvěcovati vás do tajností svého obchodu, pane hrabě, řeknu vám přece, jestliže vám démanty byly odcizeny paní hraběnkou, že jste měl oběžníkem uvědomiti klenotníky, aby jich nekupovali, neboť je mohla prodati po částech.“

„Pane,“ zvolal hrabě, „vy jste znal mou ženu!“

„Ták?“

„Jest pod mocí manžela.“

„Možná“

„Neměla práva zciziti tyto démanty.“

„Arciže.“

„Nuže, pane?“

„Nuže, pane! Já znám vaši ženu, ona je pod mocí manžela, to bych řekl, je pod všelijakými mocmi, ale – já neznám – vaše démanty. Podepisuje-li paní hraběnka směnky, může patrně provozovat obchod, kupovat démanty, dostávat a prodávat je, i to zde bylo!“

„Sbohem, pane,“ zvolal hrabě, bledý zlostí, „ještě máme soudy!“

„Arciže.“

„Tento pán,“ dodal, ukazuje na mne, „byl svědkem prodeje.“

„Možná.“

Hrabě již byl na odchodu. Náhle, vida důležitost této záležitosti, vložil jsem se mezi obě sporné strany.

„Pane hrabě,“ řekl jsem, „vy máte pravdu a pan Gobseck nedopustil se také ničeho nesprávného. Nemohl byste stíhati kupujícího, aniž byste při tom nezapletl svou choť do sporu, a celá ostuda tohoto procesu by nepadla jenom na ni. Jsem advokátem, jsem povinen sám sobě spíše než svému úřednímu charakteru prohlásiti vám, že démanty, o nichž mluvíte, koupil pan Gobseck v mé přítomnosti, ale myslím, že by bylo nesprávné, kdybyste popíral právoplatnost tohoto prodeje, jehož předmět ostatně těžko se dá zjistit a poznati. **Po právu a spravedlnosti měl byste pravdu, po zákonu byste prohrál.** Pan Gobseck je příliš poctivý muž, než aby zapřel, že tato koupě byla uzavřena s jeho prospěchem, zvláště když mé svědomí a má povinnost mne nutí, abych to doznal. Ale kdybyste se, pane hrabě, chtěl pustiti v proces, výsledek jeho by byl pochybný. Radím vám tedy, abyste se dohodl s panem Gobseckem, jenž se může dobrovolně vzdáti svého práva, ale jemuž na každý způsob budete musiti vrátiti kupní cenu. Přistupte na reemci v době sedmi až osmi měsíců, třeba jednoho roku, během kterého času vám bude možno splatiti sumu, již si vypůjčila paní hraběnka, leda že byste je raději koupil zrovna dnes, zaručiv náležitě zaplacení.“

Lichvář máčel si chleba v misce a jedl s dokonalou lhostejností; ale při zmínce o dohodě pohlédl na mne, jako by chtěl říci: „Filuta, vzal si k srdci má naučení.“ – Já jsem mu také odpověděl mrknutím oka, jemuž výborně porozuměl. Záležitost byla velmi pochybná a špinavá; bylo skoro nutno se dohodnouti, Gobseck by nebyl měl té výhody, že by vše zapřel, já bych řekl pravdu.

Hrabě mi poděkoval laskavým úsměvem. Po jednání, v němž obratnost a lakota Gobseckova by byla překonána diplomacií celého kongresu, sestavil jsem listinu, kterou hrabě stvrzoval, že obdržel od lichváře obnos pětáosmdesáti tisíc franků, včetně s úroky, po jehož zaplacení Gobseck se uvoloval vrátiti hraběti démanty.

„Jaké to mrhání!“ zvolal manžel při podpisování. „Kterak se dostat přes tuto propast?“

„Pane,“ řekl vážně Gobseck, „Máte více dítek?“

Při této otázce hrabě se zachvěl, jako kdyby byl lichvář, jsa podoben zkušenému lékaři, položil najednou prst na bolavé místo. Manžel neodpověděl.

„Nu tak!“ začal opět Gobseck, chápane bolestné mlčení hraběte, „znám vaši historii z paměti. Tato žena je démon, kterého snad ještě milujete; dovedu to pochopit, i mnou hnula. Snad byste chtěl zachrániti své jmění, zachovati je jednomu nebo dvěma svým dětem. Nuže, vrhněte se do víru života, hrajte, utrácejte toto jmění, chodte často navštěvovat Gobsecka. Lidé říkají, že jsem žid, vydřiduch, lichvář, lupič, že jsem vás přivedl na mizinu! Kašlu na to! Budu-li uražen, odpravím každého, nikdo nestřílí ani nešermuje lépe než váš služebník. To je známo! A pak svěřte se příteli, máte-li jakého, jemuž na oko prodejte své statky.

„Neříkáte tomu fideikomis?ů“ otázal se, obraceje se ke mně. Hrabě zdál se nadobro zabrán ve své myšlenky a odešel od nás řka: „Zítřej dostanete své peníze, připravte démanty.“

„Ten vypadá hloupě, skoro jako poctivý člověk,“ řekl chladně Gobseck, když hrabě odešel.

„Řekněte raději, že je hloupý jako zamilovaný.“

„Hrabě vám zaplatí za vystavení listiny,“ zvolal, vida, že se mám k odchodu.

V.

OTRÁVENÝ ŽIVOT

Několik dní po této scéně, jež mi odhalila různá tajemství života takové dámy z velkého světa, vstoupil hrabě jednoho jitra do mé pracovny.

„Přicházím se s vámi poradit o vážných záležitostech, pane,“ řekl mi, „a prohlašuji, že mam ve vás naprostou důvěru, o čemž vám hodlám podati důkazy. Jak jste se zachoval vůči paní z Grandlieuů,“ řekl hrabě, „to přesahuje všecku možnou chválu.“

„Vidíte, milostivá,“ řekl advokát k vikomtesse, „že jsem dostal od vás tisíckrát náhradu za tu prostou věc, již jsem pro vás učinil. Uklonil jsem se uctivě a odpověděl jsem, že jsem vykonal pouze povinnost poctivého člověka.“

„Nuže, pane, velice mnoho jsem se vyptával na toho zvláštního člověka, jemuž jste zavázán za to, že máte tuto kancelář,“ řekl hrabě. „Podle všeho, co o něm vím, poznávám v Gobseckovi filosofa školy cynické. Co myslíte o jeho poctivosti?“

„Pane hrabě,“ odpověděl jsem, „Gobseck je mým dobrodincem... na patnáct procent,“ dodal jsem s úsměvem. „Ale jeho lakota mi nedává práva, abych načrtl jeho podobu ku prospěchu neznámého člověka.“

„Jen mluvte, pane, vaše upřímnost nemůže škodit ani Gobseckovi ani vám. Neočekávám, že najdu anděla v člověku, jenž půjčuje na zástavy.“

„Otec Gobseck je do hloubi duše přesvědčen o jednom principu, jímž řídí své chování,“ řekl jsem opět. „Podle něho peníze jsou zbožím, jež člověk může, bez nejmenší výčitky svědomí, prodávati draze nebo levně, podle toho. V jeho očích kapitalista přistupuje značnou dávkou, již požaduje ze svých peněz za společníka už předem do výnosných podniků a spekulací. Krom zásad finančních a krom filosofického posuzování lidské povahy, jež mu dovolují chovati se na venek jako lichvář, jsem hluboce přesvědčen, že má-li obchod za sebou, je to člověk nejjemnější a nejpoctivější v celé Paříži. Žiji v něm dva lidé: je lakomec a filosof, zároveň veliký a malý. Kdybych umřel a zanechal děti, byl by jejich poručníkem. V tom světle mi má zkušenost ukázala Gobsecka. Neznám nic z jeho minulého života. Možná, že byl korsárem, možná, že zvroutil celý svět, obchoduje s démanty nebo lidmi, ženami nebo státními tajemstvími, ale vzal bych na to jed, že žádná lidská duše nebyla silněji ohněm kalena ani tíže zkoušena. Když jsem mu zanesl obnos, jímž jsem mu doplatil svůj dluh, otázel jsem se ho, ne bez jistých řečnických oklik, z jakého citu žádal ode mne, abych platil tak ohromné úroky, a z jakého důvodu, když už chtěl něco udělati pro mne, svého přítele, nedopřál si úplného dobrodiní.“

„Synu můj, ušetřil jsem ti vděčnost, dav ti právo domnívati se, že mi nejsi nic dlužen; a tak jsme zůstali nejlepšími přáteli na světě.“

„Tato odpověď vám vysvětlí toho člověka lépe než všechny dlouhé řeči.“

„Již jsem se neodvolatelně rozhodl,“ řekl hrabě. „Sepište listiny potřebné k tomu, aby vlastnictví mých statků bylo přeneseno na Gobsecka. Svěřuji jenom vám, pane, sepsání potvrzujícího listu, jímž prohlásí, že prodej jest jen na oko, a vezme na sebe závazek, že mému nejstaršímu synu při jeho plnoletosti odevzdá mé jmění, jež zatím bude spravovati tak, jak jen on to dovede. Ale jednu věc vám musím teď říci: bál bych se nechati si tuto drahocennou listinu doma u sebe. Oddanost mého syna k matce mne odstrašuje od toho, abych mu svěřil onen potvrzující list. Směl bych vás prosit, abyste ho přijal v uschování? V případě své smrti Gobseck by vás ustanovil dědicem mých statků. Na všecko jest pamatováno.“ Hrabě se na chvíli odmlčel a zdál se býti hluboce pohnut.

„Prosím vás za odpuštění,“ řekl mi, „trpím velice a mé zdraví mi způsobuje nejvážnější obavy. Poslední rány zkalily můj život ukrutně a přiměly mne k tomuto vážnému kroku, jež podnikám.“

„Dovolte, pane hrabě, abych vám předem poděkoval za důvěru, kterou ve mne máte,“ řekl jsem mu, „Ale abych jí byl zcela hoden, musím vás upozornit, že takovýmto opatřením jste úplně vydědil své ... ostatní děti. Mají vaše jméno. Třeba to byly jen děti ženy druhdy milované, nyní kleslé, mají přece právo na nějaké živobytí. Prohlašuji, že nepřijmu čestný úkol, jež mi ráčíte svěřovati, nebude-li jejich osud zajištěn.“

Tato slova dojala silně hraběte; slzy mu stouply do očí, stiskl mi ruku řka: „Neznal jsem vás dosud po všech stránkách. Způsobil jste mi radost i bolest zároveň. Ustanovíme podíl těchto dětí v dispozicích potvrzovacího listu.“

Dovedl jsem ho až na práh své pracovny a zdálo se mi, že jeho tvář byla zjasněna vnitřní spokojeností, jež pocházela z tohoto činu spravedlnosti.

Hleďte, Kamillo, jak mladé ženy se vrhají do propasti. Stačí k tomu někdy čtverylka, píseň zazpívaná u klavíru, výlet do přírody – a rozhodne o strašné zkáze. Ženou se ve zhoubu za hlasem domýšlivé marnivosti, z pýchy, pro úsměv, nebo z bláhovosti, lehkomyšlnosti! Hanba, Výčitky svědomí a Bída jsou tři Furie, v jejichž ruce musí jistě upadnouti ženy, jakmile překročí hranice...“

„Má ubohá Kamilla je k smrti ospalá,“ řekla vikomtessa vpadajíc do řeči Dervillovi. „Jdi, dceruško, jdi spát, tvé srdce nepotřebuje odstrašujících obrazů, aby zůstalo čisté a ctnostné!“

Kamilla z Grandlieuů porozuměla přání své matky a odešla.

„Vy jste šel trochu daleko, drahý pane Derville,“ pravila vikomtessa, „advokát není ani matkou dcer, ani kazatelem.“

„Ale noviny jsou ještě tisíckrát...“

„Ach, vy můj Derville,“ přerušila vikomtessa advokáta, „já vás nepoznávám. Což si myslíte, že má dcera čte noviny? Vypravujte dále,“ přidala po chvilce.

„Po třech měsících byl prodej statků hraběte ve prospěch Gobsecka definitivně...“

„Můžete říci hraběte z Restaudů, když už tu není má dcera,“ řekla vikomtessa.

„Bud' si!“ pokračoval advokát. „Dlouhou dobu po této scéně jsem stále nedostával potvrzovací list, jenž měl zůstatí v mých rukou. Advokáti v Paříži jsou jako v proudu, jenž jim dovoluje starati se o záležitosti svých klientů jen do té míry, jak se o ně starají oni sami, krom výjimek, které umíme rozeznati. A tak jednoho dne, kdy lichvář byl u mne na obědě, tázal jsem se, když jsme vstali od stolu, ví-li proč jsem nic neslyšel o hraběti z Restaudů.“

„To má znamenitou příčinu,“ řekl mi. Hrabě jest na smrt nemocen. Je to jedna z těch jemných duší, jež nedovedou zabít zármutek a vždy se dávají sami zabít zármutkem. Život je práce, řemeslo a člověk si musí dát práci naučiti se mu. Když člověk poznal život, zakusiv jeho bolesti, jeho srdce se otuží a nabude jisté ohebnosti, jež mu dovoluje ovládati vlastní citlivost; jeho nervy stanou se jakýmisi ocelovými péry, jež se ohnou, ale neprasknou; takto utvářený člověk, má-li jen dobrý žaludek, musí žít tak dlouho jako cedry Libánské, a to jsou slavné stromy.“

„Hrabě že je na smrt nemocen?“ tázal jsem se.

„Možná,“ řekl Gobseck. „Budete mít s jeho pozůstalostí tučný obchod.“ Podíval jsem se na chlapíka a chtěje ho zkoumati, řekl jsem: „Vysvětlete mi tedy, proč já a hrabě jsme jediné bytosti, o něž jste se zajímal?“

„Poněvadž jediné vy dva důvěřovali mně beze lsti,“ odpověděl. Ačkoliv po této odpovědi jsem si mohl mysliti, že Gobseck nezneužije svého postavení, kdyby se ztratila potvrzovací listina, přece jsem si umínil navštívit hraběte. Vymluvil jsem se, že mam co dělat, a vyšli jsme. Rovnou jsem zašel do ulice Helderovy. Byl jsem uveden do salonu, kde si hraběnka hrála s dětmi. Sotva že uslyšela mé jméno od sloužícího, vyskočila prudce, šla mi

vstříc a usedla beze slova, kynouc mi rukou na prázdné křeslo u krbu. Její tvář se pokryla tou neproniknutelnou maskou, za kterou ženy ze společnosti dovedou tak dobře krýti své vášně. Strastmi a utrpením již povadla tato líce, jen čarokrásné rysy, jimiž kdysi vynikala, zbývaly jako svědectví její krásy.

„Je nejvýš nutno, abych mohl mluvit s panem hrabětem, milostivá...“

„Dostalo by se vám tedy větší cti než mně samé,“ přerušila mne hraběnka. „Pan z Restaudů nechce nikoho k sobě připustiti, stěží trpí, aby ho navštěvoval lékař, a odmítá všeliké ošetření, i ode mne. Nemocní mají prostodivné nápady, jsou jako děti, nevědí co chtějí.“

„Možná, že právě jako děti vědí velmi dobře, co chtějí.“

Hraběnka se zarděla. Litoval jsem skoro, že jsem vypustil tuto špičku hodnou Gobsecka.

„Ale je přece nemožno, paní hraběnko,“ chopil jsem se opět slova, abychom mluvili o něčem jiném, „aby pan z Restaudů, byl neustále sám.“

„Má u sebe nejstaršího syna,“ pravila. Marně jsem upíral zrak na hraběnku, tentokráte se již nezarděla, a jak se mi zdálo – upevnila se ve svém předsevzetí, že nedá vniknout ve své tajemství.

„Musíte věděti, milostivá, že moje počínání není žádnou dotěrností, že spočívá na mocném zájmu...“ hryzl jsem si rty, cítě, že jsem se dal nepravou cestou. Hraběnka také ihned užila mé nepromyšlenosti. - „Mé zájmy nejsou v ničem odloučeny od zájmů mého manžela, pane,“ pravila. „Nic vám nebrání, abyste se obrátil, na mne ...“

„Záležitost, jež mne přivádí, týká se jen pana hraběte,“ odvětil jsem s určitostí.

„Dám mu oznámiti, že si přejete s ním mluvit.“

Uhlazený tón a výraz, s jakým pronesla tato slova, mne nezmýlil, uhodl jsem, že mne za nic na světě nepustí až ke svému manželovi. Rozprávěl jsem chvíli o všedních věcech, abych mohl pozorovati hraběnku; ale jako všechny ženy, které sledují svůj plán, dovedla se přetvářeti s onou vzácnou dokonalostí, jež u bytostí vašeho pohlaví jest posledním stupněm falše a klamu. Smím-li to říci, obával jsem se, že je schopna všeho, i zločinu. Tento dojem pocházel z předtuchy budoucnosti, jež se zračila v jejích pohybech, v její pohledech, chování, ba i přízvuku jejího hlasu. Odešel jsem za ní.

Nyní vám budu vypravovat scény, jež tvoří závěrek této historie, připojuje okolnosti, i nichž jsem se časem dověděl, a podrobnosti, jichž jsme se Gobseck nebo já dohadovali a domýšleli. Od té chvíle, kdy hrabě z Restaudů vrhl se zdánlivě ve vír rozkoše, chtěje promarniti své jmění, odehrály se mezi oběma manžely scény, jichž tajemství zůstalo neproniknutelným a následkem jich asi hrabě posuzoval svou choť ještě nepříznivěji než dosud. Jakmile se roznemohl a musil na lože, propukl jeho odpor k hraběnce a dvěma posledním dětem; zakázal jim přicházeti do svého pokoje, a když se pokusily obejít tento zákaz, přivedila jejich neposlušnost tak nebezpečnou krizi pro pana z Restaudů, že lékař zapřísahal hraběnku, aby nejednala proti rozkazům svého manžela. Paní z Restaudů vidouc pozemky, nemovitosti rodiny, ba i palác, v němž bydlila, postupně přecházeti do rukou Gobseckových, jenž představoval, v zhladem k jejich jmění, jakousi fantastickou postavu obra-žrouta, pochopila bezpochyby úmysl svého manžela.

Pan z Traillesů jsa poněkud ostřeji pronásledován svými věřiteli, cestoval tou dobou v Anglii. Jenom on byl by mohl pověděti hraběnce o tajném opatření proti ní, jež by Gobseck vnukl panu z Restaudů. Dlouho prý se zpěchovala dáti svůj podpis, nezbytný dle ustanovení našich zákonů ku platnosti prodeje statků, a přece ho hrabě dosáhl. Hraběnka se domnívala, že její manžel kapitalisuje své jmění, bude v nějakém úkrytu, u notáře, nebo snad v bance. Podle její výpočtů pan z Restaudů musil míti nezbytně nějakou listinu, aby umožnil svému nejstaršímu synovi nabytí zpět těchto statků, o něž by stál. Rozhodla se tedy, že bude míti kolem pokoje svého manžela nejprísnější dozor. Vládla despoticky ve svém domě, jenž

sloužil jejímu ženskému špehounství. Sedala po celý den v salonu, sousedícím s pokojem jejího manžela a odkud mohla slyšeti každé jeho slovíčko, každé hnutí. Na noc si dala postavit postel do tohoto salonu a větším dílem nespala. Lékař byl zcela oddán jejímu přání. Tato oddanost zdála se obdivuhodnou. Se lstivostí, vrozenou falešným povahám, dovedla zastřít odpor, jež vůči ní dával pan z Restaudů na jevo, a dovedla tak výborně hrát úlohu trpitelky, že se stala skoro proslulou. Některé přecnostné osoby tvrdily dokonce, že takto pyká za své chyby. Ona zatím měla stále před očima bídu, jež na ni čekala po smrti hraběte, kdyby pozbyla duchapřítomnosti. A tak jsouc odehnána od lože utrpení, na němž stépal její manžel, utvořila začarovaný kruh kolem něho. Vzdálena od něho a v největší blízkosti, zapuzená a všemohoucí, jsouc zdánlivě oddanou manželkou, číhala na smrt a jmění jako onen polní hmyz, jenž sedí na dně díry v písku, kterou dovedl spirálovitě zatočiti, a čeká svou kořist, již nelze uniknouti, naslouchaje každému padajícímu zrncu prachu. I nejpřísnější soudce nemohl neuznati, že hraběnka přeháněla city mateřské. Smrt jejího otce byla prý jí poučením. Zbožňujíc své děti, zakrývala jejich zrakům obraz svých nezřízeností, jejich věk jí umožnil, že se jí to podařilo a že si získala jejich lásku, dala jim nejlepší a nejskvělejší vychování. Přiznávám se, že se nemohu ubrániti jistému obdivu k této ženě a jistému soucitu, pro něž si mne Gobseck dobíral. V této době, poznávajíc podlost Maximovu, pykala krvavými slzami za hříchy dřívějšího života. O tom jsem přesvědčen. Ačkoli kroky, jež podnikala, aby se opět zmocnila jmění svého manžela, byly ošklivé, přec nežádala-li toho její láska mateřská a přání, aby napravila to, čím se provinila na dětech? A pak, jako mnohé ženy, jež prošly bouřemi vášně, cítila snad potřebu býti opět ctnostnou. Možná, že poznala cenu cnosti teprve ve chvíli, kdy sklízela smutnou žeň, zasetou vlastními hříchy. Pokaždé, když mladý hrabě Arnošt vycházel od otce, byl podroben inquisitorskému výslechu o všem, co hrabě dělal a mluvil. Hoch ochotně hověl přání své matky, vysvětluje si je něžnou náklonností k otci, a nečekal ani na otázky. Má návštěva byla paprskem světla pro hraběnku, která spatřovala ve mně nástroj pomsty svého chotě a rozhodla se, že mne nenechá přijíti k umírajícímu. Jsa jat neblahou předtuchou, přál jsem si vřele zjednatí si rozmluvu s panem z Restaudů, neboť nebyl jsem prost všech obav o osud potvrzujícího listu; kdyby se dostal hraběnce do rukou, mohla ho uplatniti a vznikly by nekonečné spory mezi ní a Gobseckem. Znal jsem lichváře tak dalece, abych věděl, že by ani za nic nevydal statky hraběnce, a vůbec bylo dosti záminek k šikanování ve znění této listiny, kterou jsem mohl přivésti k platnosti pouze já. Chtěl jsem zabrániti tolikerému neštěstí a šel jsem k hraběnce podruhé.

Pozoroval jsem, milostivá,“ pravil Derville k vikomtessé z Grandlieuů, mluvě tónem důvěrného sdělení, „že jsou jisté zjevy morální, kterým nevěnujeme ve společnosti žádné pozornosti. Jsa povahy hloubavé, mimovolně jsem bádavým zrakem analysoval ty vážné případy, jež mi jsou jako advokátu svěřeny a v nichž vládnu rozbouřené vášně. A tu vždy, znova ke svému překvapení jsem se musil diviti, že tajné záměry a myšlenky, jež dva protivníci v sobě chovají, oba skoro vždy vzájemně uhodnou.

Někdy se vyskytá mezi dvěma nepřáteli táž prozíravost a bystrost, táž schopnost duševního vidění, jako mezi dvěma milenci, kteří si čtou vzájemně v duši. A tak, když jsme my oba, hraběnka a já, byli pohromadě, pochopil jsem náhle, proč má ke mně takový odpor, ač zastírala své smýšlení pod nejpůvabnějšími formami zdvořilosti a přívětivosti. Byl jsem jí vnuceným důvěrníkem, a jest nemožno, aby žena neměla v nenávisti člověka, před kterým se musí rdít. Ona zase tušila dobře, že byl-li jsem já tím, v něhož její manžel skládal svou důvěru, že mi ještě neodevzdal své jmění. Naše rozmluva, kterou vám nebudu opakovati, utkvěla mi v paměti jako jeden z nejnebezpečnějších bojů, jež jsem kdy bojoval.

Jsouc od přírody obdařena všemi vlastnostmi neodolatelné svůdnosti, hraběnka se dovedla dělat střídavě poddajnou, hrdou, úlisnou, důvěrnou; došla až k tomu, že se pokusila roznítiti mou zvědavost, vzbuditi v mém srdci lásku, aby mne ovládala; nepovedlo se jí to. Když jsem ji opouštěl, zastihl jsem v jejich očích výraz takové nenávisti a vzteku, že mne až

zamrazilo. Rozešli jsme se jako nepřátelé. Byla by si přála míti moc, aby mne zničila, a mně jí bylo líto, cit to, který pro některé povahy se rovná nejkřutější urážce. Toto politování bylo znáti z posledních několika slov, jimiž jsem na ni chtěl působiti. Zastavil jsem jí, tuším, v duši hluboké zděšení, prohlásiv, ať se v tom zachová jak zachová, že bude neodvratně ruinována.

„Kdybych mohl mluvit s panem hrabětem, pak by alespoň jmění vašich dítek...“

„Byla bych vám vydána na milost a nemilost,“ řekla a přerušila mne s výrazem nevole.

Když už věci byly mezi námi takto vyloženy, umínil jsem si, že zachráním tuto rodinu před bídou, jež jí již hrozila. Jsa odhodlán dopustiti se i soudních nezákonností, kdyby to musilo být, abych došel k cíli, udělal jsem takovéhle přípravy. Zažaloval jsem pana hraběte z Restaudů na obnos, jež na oko byl dlužen Gobseckovi, a dosáhl jsem toho, že byl odsouzen. Hraběnka musila zatajiti celý ten soud, ale já jsem tím nabyl práva všecko úředně zapečetit při smrti hraběte. Tu jsem podplatil jednoho sloužícího v domě a vymohl jsem na něm slib, že až jeho pán bude v posledním tažení, že mi přijde říci, i kdyby to bylo o půlnoci, abych mohl vystoupiti zrovna, abych zastrašil hraběnku hrozbou, že hned vše zapečetím, a abych tak zachránil potvrzující list.

Později jsem se dozvěděl, že tato žena studovala zákoník, zatím co vedle stěnal její umírající manžel. Jak děsné obrazy by skýtaly duše těch, kteří stojí kolem lůžka úmrtního, kdyby bylo lze vylíčiti jejich myšlenky. A vždy jenom peníze vyvolávají nástrahy, jež se kladou, plány, jež se strojí, pikle, jež se kují. Než nechme nyní stranou tyto podrobnosti, dosti odporné samy v sobě, z nichž však můžete si domyslit utrpení této ženy i jejího manžela, a jež vám odhalují tajemství několika domácností podobných.

Po dva měsíce, jsa odevzdán ve svůj osud, hrabě z Restaudů neopouštěl lože, zůstávaje stále sám ve svém pokoji. Smrtelná nemoc ponenáhlu zmohla jeho tělo i ducha. Z takového nápadu, jaké mívají nemocní a jichž podivínství se zdá nevysvětlitelné, nechtěl, aby mu uklízeli pokoj, odmítl všeliké ošetřování, ba nedovolil ani, aby mu přestlali postel. Tato svrchovaná netečnost byla patrna ve všem vřkol: nábytek jeho pokoje byl v nepořádku, prach a pavučiny pokrývaly i nejjemnější předměty. Kdysi útratný a vybíravý ve svých choutkách, liboval si nyní v té smutné podívané, jakou skýtal pokoj, kde krb, psací stůl, židle byly plny věcí, jež provázejí nemoc: lahvičky prázdné nebo plné, skoro všechny špinavé; rozházené prádlo, rozbité talíře, ohřívadlo do postele otevřené před krbem, vana ještě plná minerální vody. Znamení zkázy bylo vtištěno v každou drobnost tohoto ošklivého zmatku. Smrt se ukazovala dříve na věcech, než přišla na člověka. Hrabě nesnesl denního světla, okenice žalusiové byly zavřeny a šero ještě zvyšovalo zasmušilé vzezření tohoto smutného místa. Nemocný silně zhubl. Jen oči, do nichž jakoby se život byl uchýlil, zachovaly svůj lesk. Smrtelná bledost jeho tváře chovala cosi děsného a tato divokost byla ještě zvyšována neobyčejně dlouhými vlasy, jež si nechtěl dát stříhat a jež mu splývaly po tvářích v dlouhých, přiléhavých praménkách. Podobal se fanatikovi bydlícímu v poušti. Hoře udusilo všechny lidské city v tomto člověku, jemuž bylo sotva padesát let, jež celá Paříž viděla v takovém lesku a štěstí. Na počátku měsíce prosince roku 1824 pohlédl jednoho jitra na svého syna Arnošta, který seděl v nohách jeho postele, a bolestně se naň díval.

„Bolí tě něco?“ otázal se mladý vikomt.

„Ne,“ řekl se strašným úsměvem, „všecko je zde a kolem srdce!“ A ukázav na svou hlavu, zaryl své bezmasé prsty do duté hrudi pohybem, nad nímž se Arnošt rozplakal.

„Proč pak mne nepřichází navštívit pan Derville?“ otázal se komorníka, v jehož oddanost se spoléhal, který však zatím sloužil docela zájmům hraběnciným.

„Jak to přijde, Maurici,“ zvolal na smrt nemocný, usednuv v posteli a nabyv, jak se zdálo, vší síly svého ducha; „už jsem tě posílal sed nebo osmkrát k svému advokátu během těchto čtrnácti dní, a že nepřišel? Myslíte, že si se mnou budete zahrávat? Jdi pro něho zrovna, hned a přiveď ho. Nevykonáte-li mé příkazy, vstanu sám a půjdu...“

„Paní hraběnko,“ řekl komorník, odcházej, „slyšela jste pana hraběte, co mám udělati?“

„Budete dělat, jako byste šel k advokátovi, a vrátíte se a řeknete panu hraběti, že jeho právní rádce odejel na čtyřicet mil odtud k vůli důležitému processu. Řeknete ještě, že ho čekají zpět koncem týdne.“

Nemocní se vždy mylí o svém osudu,“ – pomyslí si hraběnka, - „a on bude čekat, až se ten člověk vrátí.“

Den před tím lékař prohlásil, že hrabě stěží vydrží ještě den. Když pak za dvě hodiny komorník přinesl svému pánu tuto zoufalou odpověď, umírající byl tím hluboce rozrušen.

„Bože můj, bože můj,“ opakoval si několikrát, „mam důvěru jenom v tebe.“

Díval se dlouho na svého syna a řekl mu sešláblým hlasem:

„Arnošte, dítě, jsi ještě mlád; ale máš dobré srdce a pochopíš najisto svatost slibu učiněného umírajícímu, a to otci. Myslíš, že bys dovedl zachovati tajemství, pohřbítí je v sobě, tak aby ani tvá matka neměla o něm tušení? Dnes, můj hochu, zbýváš mi v tomto domě jen ty, jemuž mohu důvěrovati. Ty nezradíš mou důvěru?“

„Ne, tatínku.“

„Nuže, Arnošte, za chvíli ti odevzdám zapečetěný balíček, jenž náleží panu Dervillovi, schováš si ho tak aby nikdo nevěděl, že ho máš, vyklouzneš z paláce a doneseš ho na poštovní úřad, jenž je na rohu.“

„Ano, tatínku.“

„Pojď mne políbit. Činíš mi tak smrt méně trpkou, drahé dítě. Za šest, sedm let pochopíš důležitost tohoto tajemství a pak budeš odměněn za svou šikovnost a za svou věrnost, pak zviš, jak velice tě miluji. Nech mne na chvíli samotného a nenech nikoho sem vejít, ať je to kdo je.“

Arnošt vyšel a ušel matku státí v saloně.

„Arnošte,“ pravila, „pojď sem.“ Sedla si a vzala svého syna mezi obě kolena a svírajíc ho mocně na své srdce, políbila ho.

„Arnošte, otec s tebou teď mluvil.“

„Ano, matinko.“

„Co ti řekl?“

„Já to nesmím říci, matinko.“

„Ó, drahé dítě,“ zvolala hraběnka líbajíc ho nadšeně, „mam velikou radost, že jsi tak spolehlivý a mlčenlivý. Nikdy nelhati a zůstatí věren svému slovu jsou dvě zásady, jež nesmíš nikdy zapomenout.“

„Oh, jak jsi krásná matinko! Ty jsi jistě nikdy nelhala, vid', že ne?“

„Někdy, drahý Arnošte, také. Ano, nedostála jsem svému slovu za okolností, před nimiž ustupují všechny zákony. Poslyš, můj Arnošte, jsi dosti velký, dosti rozumný, takže vidíš, že tvůj otec mne zahání, nechce, abych ho ošetřovala, a to není přirozené, neboť ty víš, jak velice ho miluji.“

„Ano, matinko.“

„Ubohé dítě,“ řekla hraběnka plačíc, „toto neštěstí jest následkem mrzkých pomluv. Zlí lidé chtěli mne odloučiti od tvého otce za tím účelem, aby nasýtíli svou lakotu. Chtějí nás zbaviti našeho jmění a přivlastniti si je. Kdyby tvůj otec byl zdrav, ta roztržka mezi námi by brzy přestala, vyslechl by mne, a poněvadž je dobrý a miluje nás, uznal by svou chybu; ale jeho rozum je zastřen, a odpor, jež ke mě chová, stal se mu utkvělou myšlenkou, jakýmsi šílenstvím, následek to jeho nemoci. Zvláštní náklonnost, kterou tvůj otec má k tobě, jest novým důkazem, že jeho schopnosti jsou porušeny. Nikdy jsi nepozoroval před nemocí, že by byl miloval Pavlínu a Jiřího méně než tebe. Vše je u něho okamžitý nápad. Láska, kterou k tobě chová, mohla by mu vnuknouti myšlenku, aby ti dal příkazy, jež bys měl provésti.“

Nechceš-li uvést svou rodinu ve zkázu, můj drahý andílku, nechceš-li, aby tvá matka brala svůj chléb jako žebračka.... všechno mu musím říci....“

„Ha,ha!“ zvolal hrabě, jenž otevřev dveře náhle se zjevil skoro nahý, tak již vyschlý, tak bezmasý jako kostra.

Tento dutý výkřik působil hrozně na hraběnku, ani se nehnula v náhlé ztrnulosti. Její manžel byl tak chatrný a tak bledý, že se zdálo, že vstal z hrobu.

„Otrávila jsi mi život utrpením, nechceš mne ani nechat umřít s pokojem, chceš zvrátit rozum mého syna, učiniti z něho zločince!“ zvolal drsným hlasem.

Hraběnka se vrhla k nohám umírajícího, jež rozčilení posledních chvil života činilo skoro ohavným, a smáčela je proudem slz.

„Smilování, smilování!“ zvolala.

„Měla jsi ty smilování se mnou?“ otázal se. „Nechal jsem tě strávit tvoje jmění, nyní chceš strávit i mé, přivésti na mizinu mého syna?“

„Ano, ano, nechci smilování pro sebe, zůstaň si neoblomný, ale děti! Ať si třeba odsoudíš svou vdovu k životu v klášteře, poslechnu; abych nahradila chyby, jichž jsem se vůči tobě dopustila, udělám vše, cokoli mi poručíš; ale ať jen děti jsou šťastny! Ó, děti, mé ubohé děti!“

„Mám jen jedno dítě,“ odvětil hrabě napínaje zoufalým mávnutím kostlivou ruku ke svému synu.

„Odpuštění, milost, milost!....“ volala hraběnka objímajíc vlhké nohy svého manžela. Pro vzlykot nemohla mluvit a nesouvislá, nesrozumitelná slova se jí drala z palčivého hrdla.

„Po tom, co jsi říkala Arnoštovi, opovažuješ se mluvit o odpuštění?“ řekl umírající, jenž zatřásl nohou tak, že se hraběnka převrátila.

„Jsi studená jako led,“ připojil s bezcitností, jež měla v sobě něco hrozného.

„Byla jsi špatnou dcerou, byla jsi špatnou ženou, budeš špatnou matkou.“

Nešťastná žena omdlela. Umírající vrátil se na postel, lehl si a za několik hodin ztratil vědomí. Kněží přišli mu dáti svátosti. Bylo půl noci, když dokonal. Dopolední výstup vyčerpал zbytek jeho sil. Přišel jsem v půl noci s otcem Gobseckem. Díky panujícím zmatku dostali jsme se až do salonku, jenž se nalézal před pokojem nebožtíkovým a v němž jsme našli všechny tři děti v pláči mezi dvěma kněžími, kteří měli strávit noc u mrtvoly. Arnošt přistoupil ke mě a řekl mi, že jeho matka chtěla býti sama v pokoji hraběte.

„Nechodte tam,“ řekl s výrazem obdivuhodným v hlase i v gestu; „modlí se tam.“

Gobseck se zasmál tím němým smíchem, jenž mu byl vlastní. Byl jsem příliš dojat tím citem, jenž zářil v mladistvé tváři Arnoštově, než abych mohl sdílet ironii lakomcovu. Když chlapec viděl, že kráčíme ke dveřím, přitiskl se k nim volaje:

„Matinko, jsou tady černí páni a hledají tě!“

Gobseck zdvihl hochu jako pírkou a otevřel dveře. Jaká podívaná se tu naskytla našemu pohledu! Strašný nepořádek vládl v tomto pokoji. Rozdivělá zoufalstvím, s očima planoucíma zůstala hraběnka státi ztrnule uprostřed prádla, papírů, hadrů divě zpřeházených. Zrakům se jevil hrozný zmatek okolo tohoto nebožtíka. Sotva že hrabě vydechl, vypáčila hraběnka všechny zásuvky i psací stůl, koberec kolem ní byl pokryt troskami, několik kusů nábytku a tobolek bylo rozlámáno a roztrháno, vše neslo stopy jejích drzých rukou. Ač snad ze začátku její pátrání bylo marné, z jejího vzezření a rozčilení jsem se mohl domýšlet, že nakonec přece našla záhadné papíry. Jen jsem pohlédl na lóže a s instinktem, jehož člověk nabývá delší praxí, ihned jsem uhodl, co se stalo. Mrtvola hraběte byla za postelí u zdi, skoro napříč, s nosem obráceným do žíněnky, pohozená s takovým opovržením jako papírová obálka, jakých leželo hromada na zemi, neboť on také byl už jenom obálkou. Jeho údy ztuchlé a neohebné mu dodávaly cosi směšně hrozného.

Umírající uschoval patrně potvrzující list pod podušku, jako by ho chtěl zachránit před číkoli rukou až do své smrti. - Hraběnka uhádla myšlenku svého manžela, jež ostatně

zdála se býti napsána vlastně v posledním pohybu, v křečovitém zkroucení prstů. - Polštář byl shozen s postele, noha hraběnky v něm byla ještě vytlačena; u jejích nohou, před ní, uzřel jsem papír zapečetěný na několika místech pečeti hraběte, zdvihl jsem ho rychle a četl jsem na něm adresu udávající, že obsah měl býti dodán mně. Upřel jsem zrak na hraběnku s přísnou prozíravostí soudce, jenž vyšetřuje vinníka. V ohni na krbu dohořovaly papíry. Když hraběnka slyšela, že jdeme, hodila je tam, domnívající se při čtení prvních ustanovení, jež jsem vymohl ve prospěch jejich dětí, že tak zničí testament, jímž měly býti zbaveny jmění. Zmučené svědomí a bezděčný děs, jež vzbuzuje zločin v těch, kteří se ho dopouštějí, ji zbavil klidné rozvahy. Vidouc, že je překvapena, cítila snad rozžhavené železo katovo a viděla šibenici. Tato žena očekávala naše první slovo odheknouc a zírala na nás s očima vyjevenýma.

„Ach, paní hraběnko,“ řekl jsem vytáhnuv z krbu útržek papíru, jež oheň dosud nezasáhl, „ožebračila jste své děti! Tyto papíry jim zajišťovaly nároky vlastnické.“

Její ústa sebou škubla, jako kdyby se o ni pokoušela mrtvice.

„He, he!“ zvolal Gobseck, jehož výkřik na nás působil jako skřípnutí velkého měděného svícnu, je-li strkán po mramoru. Po nějaké chvíli stařec mi řekl klidným hlasem:

„V byste tedy snad chtěl namlouvati paní hraběnce, že nejsem zákonitým majitelem statků, které mi pan hrabě byl prodal? Tento dům jest můj od několika okamžiků.“

Kdybych byl dostal ránu do hlavy, má bolest a mé překvapení nebylo by větší. Hraběnka zpozorovala nejistý pohled, jímž jsem se podíval na lichváře.

„Pane! pane!“ promluvila, nenalézajíc jiného slova. -

„vy máte fideikomis?“ otázal jsem se ho.

„Možná“

„Chtěl byste zneužít zločinu, jehož se dopustila paní hraběnka?“

„Arciže“

Odešel jsem, zanechav hraběnku seděti u lože manželova, prolévající vřelé slzy. Gobseck šel za mnou. Když jsme se ocitli na ulici, odloučil jsem se od něho; ale on přistoupil ke mně a vrhnul na mne hluboký pohled, jakými pronikal ledví člověka, řekl mi svým písklavým hlasem, jenž zazněl velmi ostře:

„Ty si troufáš mne souditi?“

Od toho času jsme se zřídka vídali. Gobseck pronajal palác po hraběti, chodil na léto na venkovské statky, dělal velmože, stavěl dvorce, opravoval mlýny, cesty a sázel stromy. Jednoho dne jsem se s ním potkal v kterémsi aleji v Tuileriích.

„Hraběnka vede život hrdinský,“ řekl jsem mu. „věnovala se výchově svých dětí, jež také dokonale vyvedla. Nejstarší jest roztomilý mladík....“

„Možná“

„Ale,“ pravím mu na to, „neměl byste pomoci Arnoštovi?“

„Pomoci Arnoštovi!“ zvolal Gobseck. „Ne, ne! Neštěstí jest náš nejlepší učitel, neštěstí ho naučí znáti cenu peněz, mužů i žen. Ať si pluje na pařížském moři! Až bude dobrým kormidelníkem, dáme mu také loď.“

Opustil jsem ho, nechťje si nijak vykládati smysl jeho slov.

VI.

ZÁSoby STARÉHO ESKONTÉRA

Ačkoliv pan z Restaudů má vlivem své matky ke mně odpor a ani ho nenapadne jít ke mně na poradu, přece jsem šel minulý týden ke Gobseckovi, abych mu pověděl o lásce, kterou chová Arnošt ke slečně Kamille, a abych ho přiměl k vykonání odkazu, poněvadž mladý hrabě bude brzo plnoletý.

Starý eskontér ležel už delší dobu v posteli jsa zachvácen nemocí, jež ho potom také sklátila. Odkládal svou výpověď až na chvíli, kdy prý bude moci vstáti, a zabývá se svými záležitostmi, patrně nechtěl se ničeho zbaviti, pokud v něm byl jediný dech života; jeho odkládací odpověď neměla jiného důvodu. Poněvadž jsem ho našel povážlivěji nemocného, než jsem si myslil, zůstal jsem u jeho lůžka dost dlouho, abych seznal pokrok vášně, kterou věk obrátil v jakési šílenství. Ale neměl nikoho v domě, kde bydlil, najal si celý dům a nechával všechny světnice neobydleny. Nic se nezměnilo v pokoji, v němž zůstával. Nábytek, jenž jsem znal tak dobře za těch šestnáct let, zdál se býti uchován pod sklem, tak byl úplně zachovaný. Jeho stará, věrná domovnice, provdaná za invalidu, jenž seděl v loži domovnické, když ona šla nahoru k pánovi, byla pořád jeho hospodyní, jeho důvěrníci, uváděla každého, kdo ho přišel navštívit, a plnila u něho úkol ošetřovatelky.

Přes svou slabost Gobseck přijímal dosud sám své klienty, své příjmy a tak zjednodušil všechny záležitosti, že mu stačilo poslati svého invalidu na několik pochůzek, aby obstaral všecko i mimo dům. Po smlouvě, kterou Francie uznala republiku Haiti (*roku 1825 uznala Francie samostatnost někdejších držav na Haiti za náhradu 150 milionů franků plantážníkům, kteří byli francouzskými poddanými*), byl Gobseck následkem své znalosti majetkových poměrů, jaké kdysi bývaly v San-Domingu, a následkem toho, že znal kolonisty i ty, již měli nároky na případnou náhradu, jmenován členem státní komise pro likvidaci těchto pohledávek a pro rozdělení těch obnosů, jež republika Haiti měla zaplatiti. Gobseckův genius vymyslel kancelář na eskontování pohledávek kolonistů nebo jejich dědiců podle jménem Werbrusta a Gigonnetta, s nimiž se dělil o zisk, nepotřebuje do toho dávat své peníze, neboť jeho rozum a chytrost byly jeho vkladem. Tato kancelář byla jakým si lise, v němž se vymačkávaly pohledávky neznalých, nevěřících anebo těch, jichž nároky mohly býti popírány. Jako likvidátor, Gobseck dovedl vyjednávat s velkostatkáři, kteří buď aby si vymohli hodně vysokého ocenění nebo aby jejich nároky byly dříve vyřízeny, nabízeli mu dary podle velikosti svého jmění. Tak tyto dary byly jakýmsi eskontem z těch obnosů, jichž se nemohl zmocniti celých; a pak kancelář mu předávala za směšnou cenu malé nebo pochybné pohledávky a takové, jichž majitelé měli raději zrovna peníze, byť to byl obnos sebe menší, než vyhlídku na nejisté platy republiky.

Gobseck byl tedy nenasytný hroznýš tohoto ohromného případu. Každé dopoledne bral svůj tribut a prohlížel jej pečlivě, jakby dělal ministr nějakého naboba než by si rozmyslel podepsati něčí milost.

Gobseck bral všecko, počínaje od drůbeže až do svíc od lidí úzkostlivých, od nádobí od boháčů až do zlatých tabaterek od spekulantů. Nikdo nevěděl, kam se děly tyto dary, přinášené starému lichváři. Všecko šlo do domu, nic z domu.

„na mou milou víru,“ povídala mi domovnice, má stará známá, „já si myslím, že to všecko spolyká, a přece se po tom nespravuje, je hubený a suchý jako pták na našich hodinách.“

Konečně minulé pondělí Gobseck poslal pro mne invalidu, jenž mi řekl, vstupuje do mé pracovny: „Pane Derville, pojd'te rychle, náš pán bude brzo na věčné pravdě; sežloutl jako

citron a nemůže se dočkat, aby s vámi mluvil; zápasí se smrtí a poslední škytnutí už mu sedí v krku.“

Když jsem vešel do světnice umírajícího, zastihl jsem ho na kolenou před krbem, na němž sice nebyl oheň, ale za to ohromná hromada popela. Gobseck se tam dovlekl s postele, ale už neměl sil, aby se vrátil na lůžko, ani zavolal pomoc.

„Starý příteli,“ pravil jsem mu, zvedaje ho a pomáhaje mu zase do postele, „bylo vám zima, proč pak si nedáte zatopit?“

„Není mi zima,“ řekl, „ne topit, ne topit! Jdu a nevím kam, hochu,“ pokračoval, vrhnuv na mne poslední prázdný, vychladlý pohled, „ale odtud jdu! Mam carphologii,“ řekl užívaje výrazu, jenž dával na jevo, že jeho duch je ještě úplně jasný a přesný. „Zdalo se mi, že vidím svůj pokoj plný živého zlata, a vstal jsem, abych si ho nabral. Komu pak se dostane všecko mé? „Nedám je státu; udělal jsem poslední pořizování, najdi si je, Grotie. Krásná Hollandanka měla dceru, kterou jsem viděl, nevím kde, jednou večer, v ulici Vivienkové. Myslím, že má přezdívku Torpédo, je krásná jako anděl, najdi ji, Grotie. Tys vykonavatelem mé poslední vůle, vezmi si, co chceš, jez: jsou tu jádrové paštiky, žoky kávy, cukru, zlaté lžice. Servis Odioťův (*zlatník jenž pracoval pro Napoleona*) dej své ženě. A komu dýmanty? Šňupáš, hochu? Mam tabák, prodej ho v Hamburce, stoupl o půl franku. Vůbec mám všeho a všecko musím opustit.

„No, no, papínku Gobsecku,“ řekl k sobě, žádnou slabost, buď to zas ty!“

Vztýčil se, usednuv si, jeho obličej se zřetelně rýsoval na podušce, jako by byl z bronzu; natáhl svou suchou paži a kostnatou ruku na pokrývku, kterou sevřel, jako by se chtěl zadržeti; podíval se na krb studený tak jako jeho kovové oko a umřel při plném vědomí, skýtaje domovnici, invalidovi a mně obraz těch napiatých Římanů, jež Lethiere namaloval vzadu za konsuly na svém obraze „Smrt dětí Brutových“.

„Tomu se nechce, starému šibalovi!“ řekl mi invalida svým vojenským způsobem. Mně ještě zněl v uších fantastický výpočet pokladů, jež mi umírající učinil, a můj zrak, jenž sledoval jeho oči, utkvěl na hromadě popela, jejíž velikost mi byla nápadná. Vzal pohrabáč a když jsem jim tam zaryl, narazil jsem na hromadu zlata a stříbra, složenou bezpochyby z peněz jež dostával za své nemoci a jež pro svou slabost nemohl ukrýti a jež se z nedůvěry bál poslati do Banky.

„Běžte pro komisaře,“ řekl jsem starému invalidovi, aby všecko bylo hned úředně zapečetěno.“

Poslední slova Gobseckova i to, co mi nedávno řekla domovnice, mi byla divná, vzal jsem tedy klíče od pokojů v prvním a druhém poschodí, abych se tam podíval. V první místnosti, již jsem otevřel, dostalo se mi vysvětlení těch slov, jež jsem pokládal za chorobné blábolení; ušel jsem následky lakoty, již zůstal už jenom nelogický instinkt, o němž nalézáme tolik příkladů u vojenských lakomců.

Ve světnici, jež byla vedle pokoje, v němž Gobseck zemřel, byly shnilé paštiky, spousta všelikých potravin, ba i škeble, ryby pokryté kožichem plesniviny a v jichž rozmanitém zápachu jsem se mohl zalknouti. Všecko se hemžilo červy a hmyzem. Tyto dary nedávno došlé, byly smíchány mezi krabicemi všelijaké podoby, mezi bednami čaje, mezi žoky kávy. Na krbu ve stříbrné polévkové míse, byla návěští o příchodu zboží, adresovaného na jeho jméno do Havru: balíky bavlny, homole cukru, bečky rumu, káva, indigo, tabák, celý krám osadnického zboží! Jiný pokoj byl plný nábytku, stříbra, lamp, obrazů, váz knih, krásných rytin stočených bez rámců a starožitností. Snad ani toto nesmírné množství cenných věcí nepocházelo úplně z darů, možná, že to byly zástavy, jež mu zůstaly, nebylyvše vyplaceny. Viděl jsem skříňky se znaky a monogramy, soupravy krásného prádla, drahocenné zbraně, ale bez cedulek. Otevřev knihu, kterou jak se mi zdálo, někdo přendával, našel jsem v ní tisícovky. Předsevzal jsem si prohlédnouti každou maličkost, prozkoumati podlahy,

stropy, římsy i zdi, abych shledal všecko zlato, po němž byl tak vášnivě lakomý tento Holland'an, hodný štětce Rembrandtova.

Během svého života právnického jsem už nikdy neviděl podobných výsledků lakoty a podivínství. Když jsem se vrátil do jeho pokoje, našel jsem na jeho psacím stole vysvětlení tohoto vzrůstajícího zmatku a nahromadění bohatých zásob. Pod těžítkem byly korespondence mezi Gobseckem a obchodníky, kterým podle všeho prodával obyčejně své dary. Ale buď že tito lidé byli se stali obětí Gobseckovi obratnosti, anebo že Gobseck žádal příliš vysoké ceny za zboží i tovary, všechny tyto obchody byly zastaveny a nedomluveny. Potravinu neprodal Chevetovi, poněvadž Chevet je chtěl bráti jen s 30procentní srážkou.

Gobseck se tahal o několik franků, neshodl-li se s odběratelem, a za vyjednávání zboží se zkazilo. Při prodeji svého stříbrného náčiní nechtěl hraditi výlohy spojené s dodáním. Při kávě nechtěl ručiti za schodek na váze. Vůbec každá věc zavdávala příčinu k rozepřím, jež prozrazovaly v Gobseckovi první příznaky onoho dětinství, té nevysvětlitelné umíněnosti, k níž dospívají všichni starci, u nichž nějaká silná vášeň přetrvává rozum. Řekl jsem sám k sobě, jako si to řekl on sám: „Komu se dostanou tato bohatství?“

Když pomyslím na pracovní údaje, jež jsem od něho byl dostal o jeho jediné dědičce, vidím, že budu muset prošťárati všechny podezřelé domy v Paříži, abych tam hodil do klína nějaké ničemnici nesmírné jmění.

Především však vezte, že podle právoplatných listin hrabě Arnošt z Restaudů nastoupí v několika dnech vlastnictví jmění, jež mu dovolí, aby si vzal slečnu Kamillu, i když vyměří dostatečné podíly staré hraběnce z Restaudů, své matce a svému bratru i sestře.“

„Nuže, drahý pane Derville, budeme o tom přemýšleti,“ odpověděla paní z Grandlieuů. Pan Arnošt musí býti, velice bohatý, aby jeho matka byla přijata do rodiny, jako jest naše. Pomněte, že můj syn bude jednoho dne vévodo z Grandlieuů a spojí jmění obou větví Grandlieuů, přeji si pro něho švakra, jakého by si přál sám.“

„Vždyť hrabě Restaud,“ řekl hrabě z Bornů, „má ve znaku barvu červenou se stříbrným pruhem, provázeným čtyřmi zlatými štítky, z nichž každý nese černý kříž, a to je velmi starý znak.“

„To je pravda,“ řekla vikomtessa, „ostatně Kamilla nebude musit navštěvovat svou tchýni, která nezachovala heslo: *res tuta (moviti)*, jež patří ke znaku, o němž jsi mluvil, milý bratře.“

„Paní z Beauséantů přijímala paní z Restaudů,“ řekl starý strýc.

„Ano, na svých rautech,“ odvětila vikomtessa.

Paříž, leden 1830.